Din perspectiva Dicţionarului.

de **Sextil Puşcariu.**

În opera înaintaşilor noştri adesea ne oprim la nişte chestiuni neelucidate încă sau la explicări necomplete ori greşite. O observaţie nouă ne face să bănuim calea ce duce spre aflarea vecinicului adevăr şi atuncea materialul din care au să se desprindă argumentele şi dovezile devine cu mult mai bogat decât cel cunoscut de cercetătorii dinaintea noastră. Eliminând tot ce nu aparţine chestiunei, nepreocupaţi în alte direcţii, încetul cu încetul ajungem să vedem clar şi just.

Lexicograful nu este în situaţia avantajoasă a cercetătorului care din multele probleme ce-l interesează îşi alege una, mărginindu-şi câmpul de cercetare şi aprofundându-l, fără să-l preocupe chestiuni de alt ordin. Înţeleg pe autorul unui dicţionar care nu urmăreşte numai scopuri practice, ci în opera sa caută să dea pentru fiecare cuvânt o monografie, făcând oarecum biografia acestuia, arătându-i originea, desvoltările de sens în mod istoric, poziţia cuvântului în societatea altor cuvinte asemănătoare ca formă sau înrudite cà înţeles (care adesea îi schimbă forma şi îi măresc sau micşorează cuprinsul), extensiunea lui geografică, funcţiunile lui sintactice şi stilistice, etc. Adesea un singur cuvânt te sileşte să atingi chestiuni din toate ramurile gramaticei. Prezentându-ţi-se cuvintele în ordine alfabetică nu poţi elimină pe cele care nu intră în cadrul preocupărilor tale momentane, ci trebue să ataci toate problemele ce le întâmpini, aşa cum ele se ivesc, cu laturile lor nouă şi adesea nebănuite.

E de sine înţeles că nici timpul, nici puterile nu-ţi permit să adânceşti toate aceste chestiuni, iar cadrele unui Dicţionar (care înainte de toate trebue să economisească pe cât se poate spaţiul şi nu se pretează la excursiuni teoretice) te silesc să atingi numai, fără să le desvolţi, multele probleme pe care aproape

BDD-A14604 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 02:07:21 UTC)

fiecare cuvânt ţi le pune. Dar încetul cu încetul, repetîndu-se mereu unele observări pe care ai ocazia să le faci, însuţi începi să înţelegi unele lucruri care la început ţi se păreau neobicinuite, din observaţiile de amănunt se desprinde o convingere, iar în fişele cu însemnări se înmulţesc exemplele pentru stabilirea unor reguli nouă. Scepticismul pentru unele principii de limbă dispare cu timpul şi în faţa cazurilor nouă ce se adună în notiţele tale, te simţi îndemnat să ştergi semnul de întrebare cu care le întovărăşeai pe cele dintâiu.

Cât ar fi de frumos dacă, după terminarea unei lucrări mari lexicografice, ai mai aveà vremea şi energia tinerească ca să prelucrezi în mod sistematic tot materialul de observaţiuni pe care l-ai acumulat pe fişe în cursul anilor! Dar, din nenorocire, viaţa omului e prea scurtă şi puterea lui de muncă prea limitată ca să mai poată face şi această operă de sinteză.

De aceea cred că nu va fi inutil dacă din timp în timp voiu arătà cum se prezintă din perspectiva Dicţionarului unele fenomene de limbă. Publicând astfel de observaţiuni, vreau să le desgrop din volumele groase ale unei opere pe care nu o citeşti, ci o consulţi numai. De cele mai multe ori nu voiu puteà da soluţiuni, ci numai indicaţii şi material nou, pe care punându-l în circulaţie voiu deşteptà, sper, în alţi cercetători, interesul pentru problema care merită să a fie discutată.

Un lucru aş vrea să accentuez de la început. Multe din observaţiile care vor urmà au fost făcute probabil şi de alţii înaintea mea. Mai ales cele ce aparţin lexicografiei propriu zise, acestui capitol al gramaticei, asupra căruia nu avem încă o scriere sintetică fundamentală, deşi avem o mulţime de observaţiuni de amănunte foarte importante, răspândite în nenumărate scrieri. In privinţa aceasta să mi se dea voie să-mi însuşesc frumoasele cuvinte pe care le găsesc în prefaţa lui G. von der Gabelentz la scrierea sa *Die Sprachwissenschaft:* „In istoria ştiinţei se întâmplă adesea că un cercetător exprimă incidental, fără să-i dea toată importanţa cuvenită, o idee mare, pe care o exploatează cu mult mai târziu altul, influenţat adesea, în mod inconştient, de predecesorul său. Dar acest altul poate să fie tot atât

BDD-A14604 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 02:07:21 UTC)

de bine cel ce a concèput independent ideea aceasta. Nu am pretenţia de a fi cetit tot ce au scris înaintaşii miei şi pretenţia aceasta n'o poate aveà un om serios în ziua de azi, când literatura specială e atât de vastă. Unele lucruri, pe care le cred originale, pot deci să se găsească şi în scrierile altora . . ."

I.

Despre onomatopee în limba română.

1. Problema cuvintelor onomatopoetice a preocupat foarte mult pe cei ce studiau, în vremile mai vechi, limba omenească. Fiind-că în judecarea lor se amestecă o bună doză de apreciere subiectivă — căci nu e greu să găseşti, mai ales când eşti autosuggestionat de rezultatul la care vrei să ajungi, o legătură între combinaţia de sunete care alcătueşte un cuvânt şi între înţelesul lui — au crezut unii că în cele mai multe tulpine indoeuropene pot recunoaşte onomatopee[1]). Prin exagerarea aceasta, întreaga chestiune a fost compromisă şi s'a ivit, prin reacţiune, un fel de scepticism faţă de ea, cu atât mai mult, cu cât în deceniile din urmă, în cercetările neogramaticilor germani, stăpâneà direcţia *istorică* şi *exactă*. Cuvintele onomatopoetice aparţinând mai mult graiului familiar şi popular, în scrierile literare le întâlnim mai rar, cu atât mai rar, cu cât o literatură se depărtează mai mult de popor şi devine mai artistică. Deci, ele neputând fi urmărite istoriceşte în textele vechi, nu interesau în deosebi pe cercetători, cărora le plăceà să argumenteze pe baza unor date exacte, cu norme obiective şi ocoleau tot ce puteà fi interpretat, în mod subiectiv, în mai multe feluri. In sfârşit, în epoca credinţei în l e g i fonetice, aceste cuvinte, care arată variante, în aparenţă cel puţin, absolut nemotivate din punct de vedere fonologic, cu schimbări de sunete cu totul neaşteptate, nu interesau pe cei preocupaţi să legifereze cât mai precis transformările unei limbi.

In timpul din urmă se observă, mai ales la lingviştii mai tineri şi la maeştrii lor, un interes din ce în ce mai viu pentru

1) *Părerile acestea rezumate la Wundt,* **Völkerpsychologie II Die Sprache,** *Leipzig, 1904, pag. 619 ş. u.*

BDD-A14604 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 02:07:21 UTC)

chestiunile care ating mai mult partea filosofică decât cea istorică în cercetările lingvistice. Ei dau mai multă importanţă extensiunei în spaţiu decât în timp, înţelesului decât formei, comparaţiei cu alte cuvinte decât a cuvântului cu sine însuşi în diferite faze, iar fenomenele nouă, care se petrec în nemijlocita lor apropiere şi pot fi observate direct, îi interesează cu deosebire.

Astfel, ca să rămânem pe terenul limbilor romanice, Schuchardt, acest premergător al generaţiei nouă, de mult a atras atenţiunea asupra cuvintelor onomatopoetice, căutând să stabilească principii şi revenind în repetite rânduri asupra lor (cfr. mai ales studiile sale publicate în *Zeitschrift für romanische Philologie* XV, 119 ş. u. şi XXI, 201—205). Intr'un articol publicat în *Germanisch-romanische Monatsschrift* I, 636 ş. u. Meyer-Lübke relevează importanţa acestei chestiuni şi stabileşte o origine onomatopoetică pentru cuvintele româneşti *tont, a se pişa* (în *Einführung* § 75 şi pentru *corlă*). In monumentalul său *Dicţionar al limbilor romanice* a dat o deosebită atenţie tulpinelor onomatopoetice şi termenii „Schallwort", „Lallwort" „Kinderwort", etc. se întâlnesc foarte adesea. O elevă a lui, A. Sperber, într'un articol care face parte din vol. II al omagiului dedicat maestrului, arată o seamă de cuvinte de natură onomatopoetică din limbile romanice, care însemnează „copil" şi care la origine sânt numiri de păsări. Intre acestea numără şi pe franţuzescul *petit*, despre care s'a scris atât de mult, fără să i se fi putut stabili originea. Fără îndoială că acest cuvânt e înrudit de aproape — dificultăţile fonetice sânt numai aparente — cu verbul nostru *a se pitì* „a se face mic (ascunzându-se)", şi cu derivatul *a se pitula* (cu metateză, *tupila*), care reapare în numirea păsării *pitulice*. O interesantă lucrare, bogată mai ales în material, a dat şi Lazare Sainéan în scrierea sa *La création métaphorique en français et en roman* Halle a. S., Niemeyer, 1907.

In cele următoare voiu încercà să dau o contribuţie la studiul onomatopeelor româneşti. Nu mă voiu ocupà cu partea filosofică a chestiunii, care caută să stabilească rolul onomatopeei ca factor creator al limbii primitive omeneşti (Urschöpfung).

BDD-A14604 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 02:07:21 UTC)

Cel ce se interesează mai de aproape de această chestiune va consultà *Principiile* lui Paul (ed. 3, cap. IX,) şi cu deosebire pe Wundt, *Völkerpsychologie*, I. Bd.,[2] I. Teil (Leipzig, 1904), p. 307 ş. u., unde e indicată şi o bibliografie bogată, iar dintre scrierile mai nouă: Hermann Hilmer, *Schallnachahmung, Wortschöpfung und Bedeutungswandel*, Halle, Niemeyer, 1914, (cu bibliografie, cf. cu deosebire pag. 160).

Scopul meu este să relevez, pe baza câtorva exemple scoase din limba română, câteva trăsături comune celor mai multe onomatopee, să stabilesc câteva principii şi să arăt care este rolul lor în îmbogăţirea tezaurului nostru lexical. Mi se pare că momentan acest lucru trebue făcut. Când se vor fi stabilit principii şi se vor fi aflat reguli generale pe care le urmează onomatopeele în diferite limbi, va fi dat şi substratul spre a trece apoi la studii comparative şi a încercà aflarea principiilor generale pentru acest soiu de cuvinte.

2. Deoarece e bine ca, tratând o chestiune dintr'un anumit punct de vedere, să o îngrădeşti de la început, stabilindu-i graniţele, voiu urmà şi eu această metodă de descojire a sâmburelui chestiunii, eliminând din capul locului tot ce nu-i aparţine şi scoţând în relief miezul care ne preocupă.

Acesta va fi format în cazul nostru de adevăratele onomatopee, adecă de **cuvintele imitative** (germ. *Schallwörter*, franţuzeşte *mots expressifs*, după numirea dată de M. Grammont) Nu ne vor interesà decât incidental aşà numitele **sunete reflexe** (Steinthal-Paul) sau, mai bine zis, **interjecţiile primare** (Wundt), adecă strigătele de durere, mirare, bucurie, etc. precum: *ah, of, uf, aoleu, valeu!* etc., care pot fi considerate ca un rest al interjecţiilor cu mult mai variate ale omului primitiv. Omul modern, având la dispoziţie, în limba sa, un număr nemăsurat mai mare de cuvinte şi fiind obicinuit să se stăpânească, a redus numărul acestor interjecţii în mod considerabil. Să ne fie îngăduit să facem, în treacăt, o singură constatare cu privire la ele. Nu numai numărul lor a scăzut cu timpul, ci şi întrebuinţarea lor a devenit mai precisă. Tendinţa de a stabilì pentru fiecare cuvânt un înţeles propriu şi, înVers, de a aveà pentru

BDD-A14604 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 02:07:21 UTC)

fiecare noţiune, pe cât este cu putinţă, o expresie neechivocă, a făcut ca şi aceste interjecţiuni primare (odinioară foarte variate şi întrebuinţate fără premeditare) să se supună unui sistem lexicografic, precizându-se şi cu privire la ele, ca la oricare alt cuvânt al limbii, o întrebuinţare neechivocă. Astăzi, Românul care depune o sarcină din spinare, va exclamà, ca semn de uşurare, *uf!* şi nu *valeu!*, cel ce simte o durere sau un regret, *ah!* iar nu *uf!* De aceea, aceste înterjecţii pot fi clasificate astăzi de lexicograf după aceleaşi norme, după care se stabilesc înţelesurile oricărui alt cuvânt al limbii şi de aceea ele pot primì funcţiuni sintactice pe care nu le aveau la început.

Graniţa între aceste înterjecţii primare şi cuvintele imitative nu este totdeauna uşor de stabilit, deoarece exclamaţia care involuntar ne vine pe buze poate fi în acelaşi timp şi o imitare a unui sunet auzit. Astfel când un copil cade, exclamaţia părinţilor poate fi *poc!* sau *buf!* prin care se imită sunetul produs de lovirea copilului.

Tot între interjecţiile primare trebue socotite şi acèle cuvinte prin care, mai ales copiii, dau expresie sentimentelor lor de satisfacţie când altul a păţit ceva, precum sânt *sâc! bâc! bâz!* etc. De cele mai multe ori ele sânt întovărăşite de un gest tradiţional: la *sâc!* şi *bâc!* se bate în pumni, la *bâz!* se freacă degetele arătătoare unul de altul, etc.

Am relevat anume aceste interjecţii, pentru-că une-ori e iarăşi greu a stabilì o graniţă între ele şi între adevăratele cuvinte imitative. Bunăoară *bâz* e, precum vom vedeà, şi cuvânt imitativ. Există o legătură între unul şi altul? E oare acelaşi cuvânt întrebuinţat în altă funcţiune? Iată întrebări la care, în stadiul actual al cercetărilor, cu greu se va găsì un răspuns.

Tot astfel nu sânt imitative **cuvintele cu care chemăm sau alungăm animalele***), precum *cuţu* (pentru câni), *ciuş* (pentru măgar, întocmai ca la Neogreci), *piri-piri* (pentru găini) *piţă-piţă* (pentrù capre) etc., decât doar când le contrafacem strigătul (germ. „Lockrufe").

*) *Dl. V. Bogrea îmi comunică că „cele mai multe din strigătele de acest soiu sânt înseşi numele animalelor respective la popoare vecine. Astfel:*

liba *pentru chemarea gâştelor* (*Marian, Ornitologia II, 375*) *e ung.* **liba** *„gâscă"*

BDD-A14604 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 02:07:21 UTC)

Vom elimină din cadrul preocupărilor noastre momentane şi **cuvintele din graiul copiilor** (germ. *Lallwörter, Kinderwörter).* E ştiut că în fiecare limbă se nasc cuvinte nouă din gânguritul copiilor. Astăzi mai ştim că aceste silabe (totdeauna simple,

---

ţiugu-ţiugu-ţiugu *pentru chematul găinilor* (**Şezătoarea III, 90**) *e ung.* **tyúk** *„găină", rom. dial.* **ţiucă** *„găină" (ibid V, 162)*

uţi-uţi *pentru chemarea raţelor e slav.* **uti** *„raţă" (rus.* **utka,** *idem)*

cuţu-cuţu *pentru chemarea câinilor e de fapt vocativul unui* **cuţu** *„câne", cf. friul.* **cuzzo** *„canile", precum*

ţâbă, *interjecţie pentru gonit câinii e ung.* **csiba,** *săs.* **tsiba** *„câne ciobănesc"*

ciuş-ciuş *interjecţie pentru gonit măgarul (***Arhiva** *d. Iaşi XXIII, 292, cf.* **Şezătoarea** *XIII, 50:* **ciuş-ciuş, măgăruş,** *un joc de copii) e identic cu* **ciuciu,** *nume de măgar, cf. ital. dial.* **ciuccio ciuco** *„asino giovine", sârb.* **čuše** *„junger Esel", megl.* **ciuş** *„în cârcă" (Papahagi,* **Megleno-Românii** *II, 68)*

ţâgă-ţâgă-ţâgâlie, *interjecţie pentru chemat caprele (rev.* **Ion Creangă** *IX, 195) nu poate fi despărţit de radicalul* **Zieg** *din germ.* **Ziege** *„capră"; în* **ţâgâlie** *(cf. diminut. germ.* **Ziegeli** *=***Zieglein**) *avem a face, probabil, cu amestecul lui* **ţăcălie** *„barbiche": aluzie la barba ţapului (turc.* **tekè çaqualî** *„barbe de bouc" Meynard I, 481), — acelaşi care stă la baza poreclelor binecunoscute pentru Greci şi Evrei:* **caţaon** *(grec.* κάτσα *„capră", cf. numele de familie* **Caţichi** = κατσίκι *„căpriţă" şi* **hep-hep!** *şi* **he-pe-pe!** *(rev.* **Ion Creangă** *VIII, 273), cf. germ.* **hep** *„Lockruf für Ziegen",* **Heppe** *„Bocksbart"*

bigi-bigi-bigi *interjecţie de chemat mânjii (jud. Dâmboviţa, com. de T. Pamfile), nu poate fi separat de* **bigioc, bigioacă** *„mânz, mânză"* (**ibid.**), *interpretat de Dicţ. Acad. ca* **bijoagă, bijog** *„haridelle, rosse",* **ghijoagă, ghijog** *(Mold. Bucov.)"*

Dl. N. Drăganu îmi comunică:

„Cuvântul **bociu,** *dat de Dicţ. Acad. după Pompiliu, întrebuinţat în Biharia, ca „interjecţie cu care se chiamă viţeii" şi ca „numele oricărui viţel, până nu i se dă un nume propriu", în acest din urmă înţeles, cu diminutivul* **bociuţ,** *este cuvântul săsesc* **Botsch** *„viţel" (v. V. Lumtzer şi I. Melich,* **Deutsche Ortsnamen und Lehnwörter des ungarischen Sprachschatzes,** *Innsbruck, 1900 p, 70), pătruns la Unguri subt forma* **bocs** (**ibid**). *Noi l-am luat parte de la Saşi, bunăoară prin părţile Năsăudului, unde l-am auzit întrebuinţat de Români, parte prin intermediare ungurească, bunăoară în Biharia.*

Cuvântul **piran** *din următoarele versuri spuse de copii:*

Merge, merge mătra'n târg,
Cumătra,
Să cumpere o gâscuţă
Cumătra,
Gâsca face gâ-ga-ga,
Raţa face rigu-rigu,
Cocoş face cucurigu,
Curca face pîran-pîran [*şi piram*]
Cumătra,

se derivă din rus. **piran** *„curcan".*

BDD-A14604 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 02:07:21 UTC)

constând dintr'o consonantă şi dintr'o vocală) repetate, nu au, în mintea copilului, un înţeles, ci primesc un sens numai prin interpretarea ce le-o dau cei din jurul lui. Când copilul spune *ma ma*, face un simplu exerciţiu de a vorbi, începe să-şi exerciteze organele vorbirii pentru funcţiunea lor viitoare. Numai prin faptul că mumă-sa doreşte a comunică cu odrasla sa, prin faptul că de obiceiu ea e mai mult în jurul copilului şi deci aude mai întâiu aceste silabe articulate, prin faptul că interpretează şi gestul mânilor ca o chemare, numai acestui concurs de accidente, fără legătură între ele, se datoreşte rezultatul că din *ma ma* copilului se naşte cuvântul *mamă*, care apoi se clasează de sine în aceeaşi categorie cu *frate* şi *soră*, vechi cuvinte ale limbii[1]). Deci aceste cuvinte nu sânt imitative la origine, ci devin imitative prin împrumutare. Wundt le-a numit foarte nimerit vorbe ale **limbei-ecou** (*Echosprache*) între copii şi părinţi; căci, la rândul lor, copiii învaţă de la părinţi a da un înţeles gânguritului lor de odinioară.

Tot în legătură cu limba copiilor stau diferitele interjecţii, precum *baubau*, *bâja*, *bibi* etc. Ele sânt de obiceiu exclamaţii prin care căutăm să speriem sau să avertizăm pe copii: prin *baubau* se sperie copiii, prin *bâja* îi facem atenţi asupra focului, etc.

Şi în cazurile acestea e greu a stabili une-ori graniţa între cuvintele din graiul copilăresc şi între cuvintele imitative. Astfel *bau-bau* poate să fie la origine o onomatopee prin care se redă lătratul cânelui.

In sfârşit, e bine să se facă distincţie între cuvintele onomatopoetice care poartă timbrul **creării imediate** şi între cele ce nu mai au această înfăţişare, devenind cuvinte ca oricare altele. Pentru noi, Românii, cuvântul *mamă* — pentru ca să rămânem numai la materialul despre care a fost vorba până acì — e un cuvânt moştenit din latineşte, întocmai ca *frate* şi *soră*. Vorbind despre astfel de vorbe, le putem atribuì cel mult o *origine onomatopoetică*. Tot astfel verbul *băuna* continuarea lui *baubulare*, *anina* a lui **anninnare*, fără să ne mai gândim la *bau-bau* al cânelui sau la *ninna-ninna (nani)* cu

1) *Cf. G v. der Gabelenz*, **Die Sprachwissenschaft** *p. 65-66.*

BDD-A14604 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 02:07:21 UTC)

care se leagănă copiii. Atenţiunea noastră se va îndreptă în mod excluziv asupra onomatopeelor care au păstrat încă toate semnele caracteristice ale creării imediate.

Fireşte, că în privinţa aceasta, e foarte greu a arătă ce e românesc şi ce strein în limba noastră, căci la o mare parte a cuvintelor imitative găsim corespondente şi aiurea. Astfel cu *babaua* românească se aseamănă în mod surprinzător ital. *far bau bau* «a sperià copiii, în Italia de nord *babao*» a sperià copiii», în Genua *babau*, în Sicilia *babbau*, în Piemont *baboya*, în Bergamo şi Friaul *babó*, în Provenţa *babao*, toate cu înţelesul de «gogoriţă», în Lombardia *bau* «drac». Dar in acelaşi timp găsim şi la Ruşi *babá* (cfr. la Cehi *bobák*), la Nemţi *Wauwau*, la Neo-greci μπάμπουλας, cu acelaşi înţeles, ca în româneşte[1]). De unde l-au luat Românii ? Aparţine tezaurului de cuvinte moştenite ? L-au împrumutat de la popoarele împrejmuitoare ? L-au format ei, urmând aceleaşi condiţii de creare imediată, ca celelalte limbi ?

In stadiul actual al ştiinţei este imposibil a da un răspuns pozitiv tuturor acestor întrebări şi mi se pare greşit a aplică cuvintelor care au caracterul creării imediate aceleaşi criterii pe care etimologul le întrebuinţează la celelalte cuvinte ale limbii. A cercetà dacă *ah!* ori *baubau* e de origine latină sau streină îmi pare o muncă zadarnică. Oricine observă răspândirea acestor cuvinte, va constatà că zonele lor de extensiune nu se acoper cu graniţele etnice şi cele de înrudiri de limbă. De aceea în *Dicţionarul Academiei*, de câte ori am putut găsì forme apropiate la alte popoare, le-am indicat, fără să încerc a stabilì filiaţiunea exactă, cf. *bâlbâi*, *bufni*, *buhă*, *hăpăi*, etc.

Nu trebue să uităm mai ales un lucru. Condiţiile care au creat astfel de cuvinte la strămoşii nostri există mai departe, încât ele pot fi create din nou de noi. Astfel din gânguritul copiilor s'a născut combinaţia *ba-ba*, pe care Romanii au interpretat-o ca „tată" (cf. Meyer-Lübke, *Rom. Wb.* supt **Babbus*) şi tot astfel — de sigur independent — Turcii. Slavii au dat aceluiaşi cuvânt copilăresc înţelesul de „bunică, moaşă, femeie

1) *Cf.* **Dicţionarul Academiei** *s. v.*, *Meyer-Lübke*, **Rom. Wb.** *No. 999.*

BDD-A14604 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 02:07:21 UTC)

bătrână". Cuvântul latin s'a pierdut la noi, am primit însă, prin împrumut, de la Turci pe *baba* (în *Baba Novac*, *babaie*, *babacă*, *babalâc*) şi de la Slavi pe *babă* „femeie bătrână". Alături de aceste sensuri, cuvântul *babă* are la noi, în unele regiuni, înţelesul de „mamă" iar în altele întâlnim o formă *babu* „frate mai mare, nene". Aceste înţelesuri cu greu pot fi explicate din cel de „femeie bătrână" (slav) sau de „tată" (turcesc), ci probabil avem de a face cu vorbe nouă, născute din gânguritul copiilor, pe teren românesc.

3. Cât priveşte cuvintele imitative propriu zise, sântem nevoiţi să restrângem câmpul cercetărilor noastre şi cu privire la ele, considerând numai pe cele ce redau prin sunete o **impresie acustică.** Cele care redau prin sunete o **impresie vizuală** sânt cu mult mai greu de explicat şi mărturisesc că dacă le eliminez deocamdată, o fac pentrucă am un oarecare scepticism, nu faţă de existenţa lor, care nu se poate tăgădui, ci faţă de roadele ce le-ar puteà da studiul lor.

De multe ori aceste onomatopee, care simbolizează prin sunete o mişcare, se nasc din cele care imită un sunet. Astfel dacă *a bâjbâi* se întrebuinţează astăzi mai ales cu înţelesul de „a umblà repede încoace şi încolo, mulţi de-odată", e sigur că acest înţeles este secundar, iar cel original este „a face bâj-bâj"; mulţimea a produs mai întâiu impresie prin sunetul nelămurit produs de mişcarea ei şi numai în al doilea rând prin mişcarea însaşi.

Un exemplu instructiv cum o impresie acustică se poate preface într'o impresie vizuală ni-l dă cuvântul *a gâlgâi*. Acesta însemnà „a face gâl-gâl" şi se întrebuinţà despre sunetul produs de lichide când curg în cantitate mare printr'o deschizătură mică, cu deosebire despre sângele care ţâşneşte în zvâcnituri dintr'o arteră deschisă, despre valurile unui izvor abundent, despre băuturile vărsate repede pe gât, etc. Forma în care se prezintă ochiului valurile de sânge ce gâlgâe dintr'o rană sau valurile apei ce gâlgâe din izvor, fiind asemănătoare cu a fumului ce iese dintr'o locomotivă, s'a putut spune, prin analogie, şi: *fumul gâlgâe din oţeag*, fără ca acest fum să producă cel mai mic sunet.

BDD-A14604 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 02:07:21 UTC)

4. Dar nici cu aceste onomatopee, care simbolizează prin sunete o mişcare, nu s'a sfârşit şirul cuvintelor create imediat într'o limbă. Există mai ales o clasă de cuvinte care au toate caracteristicele vorbelor **plăsmuite în mod simbolic** şi care de obiceiu nu au un sens precis, ci exprimă în mod vag toate obiectele care se prezintă ochilor supt o anumită formă. Astfel e în limba română tipul reprezentat prin cuvântul *folomoc*, cu înţelesul vag de „ceva cu formă rotundă şi moale la pipăit", care în *Dicţionarul Academiei* este definit în modul următor: „formaţiune spontană cu înţelesul vag de „gomoloz, mototol, ghemuit," în special, materii moi (lână, cârpe etc.) strânse mototol, formând ca un ghem". Acest cuvânt are o mulţime de variante: *fălmătuc* „făcut ghem", *folmotoc* „lucru strâns ca un ghem", *fofoloc, fofolog, folfotoc, foştomoc* „şomoiag, sucitură de paie", *foşmotoc* „mototol", *foşmotoacă* „ghem", *floştomoc*, cf. şi *homâltoc, şomoltoc*, etc.

E posibil ca la baza acestor forme să stea tulpina vreunui cuvânt obicinuit al limbei, precum în *ghemotoc* avem pe *ghem*, în *mototol (motocol, motocel)* pe slavul *mot* „jurubiţă" (Tiktin, *Dicţ. rom.-germ.*).

Aceste cuvinte expresive, care nu imită sunete auzite, ci simbolizează mişcări şi forme, se nasc, pe cât se pare, după anumite legi, din combinaţii de sunete care se găsesc în cuvintele existente ale limbii, şi care au un sens apropiat. Astfel, în Bucovina, pentru a exprimă ninsoarea lină, cu fulgi mari şi deşi, pe care o admirăm cu deosebire în întâiele zile de iarnă, se întrebuinţează verbul *a fufulă*. Acesta este de sigur un cuvânt onomatopoetic, născut din reduplicarea grupei de sunete *fu-*. Nu este oare cu putinţă ca acest *fu-* să fie extras din însuşi cuvântul *fulg*? Fără să cutez a afirmă acest lucru, totuşi am impresia că o cercetare amănunţită în direcţia aceasta ar scoate la iveală şi alte cazuri analoage.

5. Trecând acum la cuvintele imitative propriu zise, vom începe cu câteva observaţii de ordin **fonetic**.

E aproape de prisos a spune că organele noastre vocale **nu sânt în stare a reproduce exact** decât foarte puţine su-

BDD-A14604 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 02:07:21 UTC)

nete din natură De aceea şi cuvintele imitative nu vor fi o reproducere fidelă a acestora, ci vor prezenta o asemănare numai relativă cu ele, une ori mai mare, alte-ori mai mică De cele mai multe ori ne multumim să reproducem din complexul de sunete ce-l auzim numai nota dominantă, pe care o exprimăm de obiceiu prin consonante

Partea subiectivă în aceste reproduceri consistă, mai mult decât în felul cum redăm sunetele auzite în jurul nostru prin sunetele organului nostru vocal, în felul cum le percepem cu organul nostru auditiv Ştim că în privinţa aceasta există adesea deosebiri foarte mari la diferite popoare Spre a nu cita decât un caz tipic, relevat adesea, pentru noi cocoşul cântă *cucurigu*, pentru Germani el face *kikeriki*! Dar deoarece în privinţa aceasta conventionalismul joacă un rol important, putem trece uşor peste aceste deosebiri odată ce te-ai obicinuit să auzi în cântecul cocoşului *cucurigu*, iţi pare că'ntr'adevăr el cântă aşa

Mai importantă e constatarea, că **scrisoarea** obicinuită dispune-de mijloace cât se poate de imperfecte spre a reproduce sunetele pe care le putem imita Noi, care cunoaştem onomatopeele din limba vorbită, le vom ceti, în scrierile româneşti, de cele mai multe ori, bine, dar un strein va da greş în cele mai multe cazuri Astfel, de câte ori nu găsim in cărţi exclamaţia *hâm*! pe care dacă am ceti-o aşa cum e scrisă, ar ieşi cu totul altceva decât ceeace a intenţionat scriitorul, adecă un *m* pronunţat cu coardele vocale deschise în poziţia lui *h* Sau să luăm următorul exemplu din Delavrancea (*Paraziţii*, 164)' „Strângi tu, băiete, strângi [banii], şi într'o zi — *fiut, fiut*, p'aci le e drumu', şi iai de unde nu-s!" O exclamaţie care să constea din sunetele f-i-u t nu există în limba română şi ceea ce a voit să redeă Delavrancea prin ele nu e altceva decât o simplă fluierătură scurtă, prin care Românul obicinueşte să exprime dispariţia grabnică a cuiva (însoţind-o de obiceiu cu un gest făcut cu palma in vânt)

Sau să luăm bunăoară exclamaţia *bâr (br, brrr)* Ceea ce an literatura noastră apare astfel s c r i s, se reduce la diferite interjecţii din limba vorbită, care nu se deosebesc numai după

BDD-A14604 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 02:07:21 UTC)

înţelesul lor, ci şi după felul lor de a fi pronunţate Şi anume (după *Dicţionarul Academiei*)

I 1 Exclamaţie reflexă (interjecţie primară, a omului când simte desgust sau greaţă (de o mâncare) Borşul mi-a înăcrit stomahul, mămăliga mi s'a prins în gât şi curechiul cel cu raţă (oţerindu-se) *brrrrrr!* de-aş aveà un pic de colonie, să-mi mai dreg mirosul!" (Alecsandri, Teatru, 1007)

2° Exclamaţie reflexă (interjecţie primară) a celui cuprins de frig „*Brrr*, da frig îi! da frig îi *Brrrr*, parcă-mi curg sloiuri de ghiaţă pe spinare" (Alecsandri, Teatru 1006), *Br!* că frige! (Pamfile, Jocuri, II, glosar) [Variante „*Bruch!* mi-i frig! (Eminescu, Nuvele, 43) „Frig îi *brrt!* par'că-i o gheţărie!" (Alecsandri, Teatru, 645]

În amândouă aceste cazuri, toate formele citate (*br* — cu unu sau mai mulţi *r* —, *bâr, bruh*) sânt o încercare neizbutită de a reda un sunet, pentru care nu avem o literă în alfabetul nostru un *r* lung şi fonic, bilabial Nu avem deci a face cu o combinaţie de sunete, precum ar rezultà din imaginea scrisă a cuvântului, ci cu un singur sunet care se naşte prin vibrarea buzeloi noastre, cu care articulăm un fel de *r* Iată ce cetim la Jespersen (*Lehrbuch der Phonetik*, Leipzig u Berlin, 1904, pag 15) despre acest sunet „Die Lippen konnen zum „Schnurren", Zittern oder Vibrieren (englisch trill) gebracht werden, indem man sie straff zieht und einander nahert, worauf ein starker Atmungsstrom sie einen Augenblick auseinander und auswarts treibt, bis die Elastizitat der Lippen den Druck der Luft uberwindet und diese ein wenig zurucktreibt; dieselbe Bewegung hin und her wird rhytmisch mehr oder weniger male wiederholt Als Interjektion kommt [dieser Laut] nicht selten als Ausdruck desjenigen Unbehagens vor, das sowohl durch Warme (in der Regel in schwacherer Form), als durch Kalte (in kraftigerer Form) hervorgerufen wird, und es kann auch als Zeichen des Abscheues und der Verachtung benutzt werden, in diesen Fallen ist der Laut stimmlos[1]) Die grosste

1) *La noi e fonic*

BDD-A14604 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 02:07:21 UTC)

Rolle spielt der Laut jedoch, bei uns wenigstens, als Ruf an die Pferde, um diesen Halt zu gebieten". Şi la noi există exelamaţia aceasta — însă afonică — întrebuinţată de vizitii spre a-şi îndemna caii şi am găsit'o şi la Istroromâni (subt forma — scrisă — *prrughi*).

II. Pe lângă exclamările aceste există o interjecţie, care constă într'adevăr din combinaţia sunetelor *b* şi *r* (acesta lung), spre a imită sunetul tobei (de obiceiu *drrr*): „Face iute o darabană... şi începe a o bate ca de războiu: *brr... brr...*" (Creangă, Poveşti, 310).

III. In sfârşit avem şi combinaţia *b â r* în strigătul ciobanului român cu care cheamă, îndeamnă, mână sau alungă oile: „*Bâr, oiţă, bâr!*" [Variante: *bârrea! bârcobâr!* cfr. t â r, h â r].

Probabil, la început, şi această exclamaţie a fost un *r* bilabial, ca şi interjecţia cu care se îndeamnă caii, despre care a fost vorba mai sus, şi numai mai târziu, după ce a devenit un cuvânt uzual în limbă, a primit forma de astăzi.

6. Putem observà anume o tendinţă în limba română de a înlocuì sunetele şi combinaţiile de sunete neobicinuite, chiar când Românul le poate exprimà, prin altele, care sânt uzuale. Astfel bunăoară combinaţia *bz* (cu *z* lung) o poate pronunţà uşor orice Român, şi de fapt, când voim să imităm sunetul produs de albina zburătoare, spunem: *auzi-o cum face bzz!* Indată ce însă nu mai imităm sunetul produs de albină în mod interjecţional ca „tulpină pură", ci vrem să formăm un cuvânt supus flexiunii, nu vom mai spune: „albina *bzzâe, bzzâit* de albine, ci: „albina *bâzâe, bâzâit* de albine". Ce s'a întâmplat? Acel aşi fenomen, care din pronumele conjuncte *mi ţ(i)*, când nu se puteau legà enclitic sau proclitic de vocala cuvântului precedent sau următor, a făcut pe *îmi, îţi*: din *el mi dă*, deşi propoziţia aceasta o poate exprimà orice Român — şi incidental o şi exprimă — sau din *acel mpărat* s'a născut *el îm(i) dă, acel împărat.*[1])

Acest â care în majoritatea onomatopeelor româneşti apare în grupele de consonante prin care se imită sunete

1) Cf. în urmă Fr. Schürr în Mitteilungen des rumanischen Instituts, an der Universitat Wien p. 55.

BDD-A14604 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 02:07:21 UTC)

din natură nu este deci propriu zis ceea ce gramaticii indici numeau svarabhacti, ci este sunetul prin care Românul înlocueşte sonicitatea unei consonante. Când copiii în şcolile noastre elementare învaţă consonantele şi trebue să le rostească singure, deci să formeze cu ele silabe, ei le pronunţă *bâ, câ, dâ, fâ* etc. Tot astfel, împrumutând de la Slavi cuvinte ca *drz, mrşav*, noi am înlocuit pe *r* silabic prin *âr (dârz, mârşav)*, pe care eram obicinuiţi să-l rostim şi care, ca impresie acustică, este foarte apropiat de *r*.[1])

De aceea tot acest *â* este în mod firesc sunetul pe care îl alegem când la o onomatopee constătătoare dintr'un singur sunet repetat — nu lung — voim să producem **impresia unei silabe nouă.** Astfel sunetul produs de gâscan ne face impresia unui *s* repetat („Aude *sss!... sss!... sss!* un zgomot cum face gâsca când e cloşcă. *Şezătoarea* V. 132) şi aceeaşi impresie ne-o face sunetul produs de lăcuste sau de nisipul ce cade pe o sticlă. De aceea verbul corespunzător va fi *a sâsâi: Sâsâe* gâscanii când trece trăsura (Brătescu-Voineşti, *In lumea dreptăţii* 87) Lăcustele... prin iarbă sâsâind pe întrecute (M. Florian, *Sămănătorul* II 107) Pe geamuri *sâsâe* o ploaie de nisip (G. Vâlsan, *Conv. lit.* XLII 145). De asemenea, un *ţ* repetat ne apare în onomatopeea *a ţâţâi*: li *ţâţâe* inima de frică (*Şezătoarea* IV 190) Băbăreasa... îşi strânge buzele şi scoate un fel de *ţâţâit* (ib. IV 34.[2])

Une-ori însă în sunetele pe care le imităm distingem de la început şi vocale. Astfel zbierătul oii constă, pentru cele mai multe popoare, din sunetele *b e*: grec. βῆ, germ *bäh*, slav *bekati*, etc. Latinii îl redau prin *bee*. Prin redublarea vocalei ei voiau

---

1) *Un German care învaţă româneşte şi de mult timp îşi dedeà cea mai mare osteneală — în zadar — de a pronunţà pe* **â**, *veni într'o zi fericit la mine. „Ascultă" îmi zise, şi pronunţă:* **Cmpulung**, *în loc de* **Câmpulung**. *Intr'adevăr, din punct de vedere acustic — nu şi fiziologic — pronunţarea aceasta, fără vocală între* **c** *şi* **mp** *erà cea mai apropiată pe care a putut'o ajunge. De sigur că, invers, dacă am împrumutà noi, din vreo limbă streină un cuvânt* **cmpu** *l-am pronunţà* **câmpu**, *precum foarte mulţi Români îşi închipue că au „accent" franţuzesc sau nemţesc când redau prin* **ă** *vocalele reduse şi murmurate ale acestor limbi, pronunţând* **lă per** *(le père) sau* **raităn** *(reiten), etc.*

2) *În regiunile în care* **ţ** *se pronunţă muiat, în loc de* **â** *apare,* **i**: *Nu grămujdeau nici* **ţii** (*Reteganul*, **Pov. ardelen.** *I, 42—23). Dacă în vreun stup* **ţiţie** *mătca...* (*Marian*, **Insectele** *162*).

BDD-A14604 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 02:07:21 UTC)

să exprime de sigur că acest *be* e polisilab, precum şi în românește îl găsim scris de obiceiu *beee*, *behehe beaheahea*. Transcrise foneticeşte, interjecţiile acestea sânt *be'e'e* sau *be'e'e*. Avem dar a face cu un *b* urmat de un *e* deschis, lung şi tremurat. Spre a redà tremuratul, care face impresia unor silabe repetate, noi întrerupem rostirea lui, fie închizând coardele (deci întrebuinţând spiritul lin, cf. Jespersen, *op. cit.* § 76 ş. u.) sau deschizându-le mai tare (deci întrebuinţând „spiritul aspru", cf. id. *ib.* § 88 ş. u.[1])

7. Intre exemplele pe care le-am citat pentru exclamaţia omului cuprins de frig, pe lângă forma *b(â)r;* am mai dat varianta *bruh*, care vrea să redeà acelaşi *r* bilabial (cu mai puţine oscilaţiuni şi cu buzele ascuţite înainte), şi varianta *brt!*

Aceasta din urmă merită o atenţie deosebită, căci **adăogarea unui *t*** la aceste tulpini onomatopoetice este un fenomen pe care îl întâlnim adesea şi care nu poate fi neînsemnător.

Când sântem în teatru şi în mijlocul reprezentării se produce un zgomot turburător, putem auzi un *pss!* general şi prelung. Când însă nu se iscă o astfel de turburare a reprezentaţiei, ci îndărătul nostru şoptesc doi inşi, atunci ne întoarcem indignaţi cu un *pst!* scurt dar apăsat. Tot cu această exclamare atragem atenţiunea unuia, care merge, pe stradă, înaintea noastră.

Deosebirea între *pss* şi *pst* este deci lungimea duratei lor, motivată perfect şi din punct de vedere fonetic: după *p* urmează o consonantă continuă pe care pot s'o ţin cât timp voesc: *pssss*.... Dacă doresc ca exclamaţia mea să fie scurtă, n'aş aveà decât să pronunţ un *s* scurt: *ps*. Impresia acustică în cazul acesta e într'adevăr scurtă, dar îi lipsèşte sfârşitul net şi tranşant. De aceea în loc să întrerup sunetul *s* prin depărtarea limbei de alveolă, deschizând strâmtoarea necesară pentru articularea sunetului *s*, îl întrerup în mod cu mult mai eficace, dacă închid mai întâiu această strâmtoare cu totul, ridicând limba şi lipind-o de alveolă. Astfel după *s* se naşte dentala homorgană, de durată momentană: *t*. De fapt, *pst* e mai scurt — sau cel puţin face impresia acustică de a fi mai scurt — de cât *ps*, cu un *s* oricât de puţin ţinut.

1) În sfârşit avem şi formele **meee** *şi* **mehehe**, *care prin* **m** *încercă să redeà timbrul nazal al zbierătului oií.*

BDD-A14604 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 02:07:21 UTC)

Dacă examinăm exemplele cele două din Alecsandri, citate mai sus, vedem că prin *brrr* poetul a vrut să exprime sensaţia continuă de frig, iar prin *brt* o sensaţie de frig mai scurtă „un singur fior de frig ce-l trece pe cineva", precum defineşte *Dicţionarul Academiei*.

Asemenea exemple se găsesc multe în limba română. Chiar şi *fiut*, citat din Delavrancea, însemnează o fluerătură scurtă (limba, alipindu-se repede de dosul dinţilor, întrerupe brusc ieşirea aerului printre buze) şi explică pentru ce, mai ales în derivate, apare la aceste onomatopee un *t* neexplicabil de altfel: *buf — buftui, fost* („imită un sunet asemănator cu foşnetul de frunze" Pascu Lescu, *Lit. pop.* glosar) *şft* (Goroveiu, *Cimilituri* 162). Tot astfel francezul *chut* cred că e s e un š (pronunţat cu buzele rotunjite tare ceea ce exprimă pe ü) cu adaosul acestui *t*, prin care se curmă în mod brusc o terjecţia; cred că şi exclamaţia franceză *zut!* are un asemenea de *t*. Este posibil ca şi *aht* (substantiv), a ături de *ah* care se aseşte în toate limbile balcanice, să cuprindă de asemenea un a de *t* şi tot aşa să se explice *t* în *of a* alături de exclamaţia *of*.

Când consonanta precedentă este palatală, în loc de *t* apare sunetul *t*, transcris *t* sau *ch*): *bâşti bâschi*) de unde verbul *a bâşti, fliş* şi *flischi* — de unde verbul *a flişchii, hârş* şi *hârşti*, de unde verbul *a ha , ti, hai* şi *hâiti* (*haichi*), *ţâş* (de unde *ţâş-nesc*) şi *ţâşti, ţuşti* etc. Toate am explicat în *Dicţionarul Academiei* pe *hai (i)!* alături de *hai!* ca „exclamaţie de regret prin care se arată dispariţia repede a ceva'.[1])

---

1) De sigur că consonanta care curmă în mod brusc o interjecţie nu trebue să fie , ci poate fi orice alta consonanta cluzivă. La Turci bunaoară care pronunţă pe **h** *fa ın al, lui* **ah** *al nostru îi corespunde n* **a** *cu c uzıune n pa tea din ı a gurii*

Este r ba ca sı ın limba ron na sa ex ste şi alte sunete de acestea, carê s a o cu o anum nc ıune ţonetică, la sfarsitul unei tulpine onomatopoetice As dap **r** *se pare une-ori ca se poate ivì un* **p**, *ca ın* **ho p** (*a aturi de* **hor** *care, ın* **Glosarul** *la* **Operele lui Creangă** *e exp ıcat ca „z omotu e-l facı când sorbi* **dintr'odată şi repede"** — *sau un* **c**, *ca ın* **g iorc**, *care ımita sunetul produs când apa înghite un corp ce cade sau se arunca ın ea* (**Dict. Acad**).

Nu tot astfel trebue însa sa judecam pe **carc-** *alaturi de* **cârcăci** *forma cu* **c** *este reconstruita din verbul* **carcâi**, *derivat din* **cârprin** *sufixul* **-caì**, *sau pe* **bârn-** *alături de* **bar-**), *care e refăcut din* **bârnăi**, *derivat prin sufixul* **- năi** *din* **bar-**.

La foarte multe ınterjecţii, care ımita mai ales o mişcare sau o cădere repede, se adaoga, dupa vocala însă, un element final **c**, *care poate are acelaşi rost ca elementul fonetic -t în onomatopeele ce imită sunete,d. ex.* **bâldâbâc, bâltâc, bazdâc, berbeleac, bustubuc, hâltâc, huştiuluc, popâc, şontâc** (*cf. ung. sánta „şchiop"*) **tâlbâc, ţopâc**, *etc,*

BDD-A14604 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 02:07:21 UTC)

8. Tulpinele onomatopoetice apar adesea **rotacizate**

O seamă de onomatopee imită un zgomot din jurul nostru care se naşte printr'o mişcare repede. Dintre toate sunetele produse de organul nostru vocal, acela care se caracterizează tocmai prin oscilaţiunea ritmică a unei părţi a organelor noastre de articulare este *r*. E deci firesc ca o parte însemnată a tulpinelor mitative să fie formate cu ajutorul acestei consonante. Dar ea apare adesea ca un plus chiar şi în tulpine care, la origine, nu conţineau un *r*. Ca să rămânem la materialul cunoscut din cele precedente, putem cită exemplul lui *bz*, tulpină prin care se imită, precum am spus, zgomotul produs de zborul albinelor. Alături de această tulpină, de la care derivă verbul a *bâzâi*, întâlnim o tulpină *brz*, în *bârzăun*, *bârzoiu* (alături de *bâzoiu*), etc.

Cum s'a născut această variantă rotacizată? Zgomotul produs de zborul albinei face asupra urechii noastre impresia unui ton continuu şi muzical. La bârzăun, nu numai că tonul acesta este mai profund, dar el nu e atât de continuu. Astfel, pe lângă *bz* se adoagă plusul acela al unui *r*, care voeşte să redeă tocmai nota întermitentă în sunetul produs de zborul acestei insecte.

Astfel de variante rotacizate nu sânt rare în limba română, d. ex. *dudui* — *durdui*, *fâţâi* — *fârţâi*, *fişcă* — *frişcă*, *gâgâi* — *gârgâi* etc.; ele se întâlnesc şi în alte limbi, d. ex. germ. *pusten* — *prusten*, *ziepen* — *zierpen*[1]), ital. *bulicare* — *brulicare* (Meyer-Lübke, *Etym. Wb.* 1388) *buf(f)are* — *brufolo* (*ib.* 1021), franc. *dorloter* (*ib.* 2713), etc.

9. Zborul bârzăunelui însă poate produce şi altă impresie asupra urechii noastre, pe care, cercând s'o imităm, credem c'o nimerim mai bine, dând vocii noastre un timbru nazal (precum bună-oară imitatorii de instrumente muzicale dau acest timbru vocii lor, când imită sunetul violoncelului sau al unor trâmbiţe) Intr'adevăr, **nazalizarea** tulpinei onomatopoetice este un fenomen destul de des în limba noastră: alături de *bârdăun*, care arată

[1]) *Oskar Hauschild*, **Naturlaute der Tiere in Schriftsprache nnd Mundart** (*în* **Zeitschrift für deutsche Wortforschung** *XII—1910, p. 33*), *citează varianta* **büllen brüllen** „*a mugi, a urlă*“, *precum şi* **gellen grellen**, *adăogând „sunetul* **r** *are un oarecare rol modificator în aceste onomatopee.*“

BDD-A14604 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul”
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 02:07:21 UTC)

aceeaşi tulpină imitativă ca fran. *bourdon*, ital. *bordone*, span. *bordon*, etc., avem noi forma *bondar*. Tot astfel alături de *ţţ* (şoarecele ţâţâe) avem *ţânţ-* în *ţânţar*, alături de *bţ*, care a dat naştere lui *bâţan* (un fel de ţânţar), avem *bnţ* în varianta *bânţan* şi chiar alături de *bâz-âi*, *bârz-ăun*, avem *bonz-ălău* (cfr *bâzălău*), etc. Nu ştiu dacă şi *clămpănitul* berzii (alături de a *clăpăni*) trebue socotit între aceste exemple.[2])

10. In sfârşit, **reduplicarea**, unul din semnele caracteristice ale onomatopeelor, se explică chiar prin faptul că interjecţiile onomatopoetice le întrebuinţăm de obiceiu repetate: „Hagiul... ia binişor o măslină, o aduce la gură şi'o strecoară printre gingii, *Fol, fol, fol*, o mestecă." (Delavrancea). „*Fâş fâş prin păiş, paci paci prin copaci*" (coasa; Gorovei, Cimilituri 114). Dacă deci, în loc de aceste interjecţiuni voim să punem verbul-predicat, putem să-l derivăm sau direct din interjecţia simplă: *fâş: fâşâi*, sau din interjecţia repetată: *fol*: *folfăi*.

Din exemplul acesta din urmă vedem că reduplicarea în limba română nu e completă, ci se reduce la repetarea consonantei iniţiale. Tot astfel e format:

bâlbâi din *bâl-b*[*âl*]
bâjbâi „ *bâj-b*[*âj*]
bombăni „ *bom-b*[*om*]
dârdâi „ *dâr-d*[*âr*]
fâlfâi „ *fâl-f*[*âl*]
foşfăi „ *foş-f*[*oş*]
gâlgâi „ *gâl-g*[*âl*]
mormăi „ *mor-m*[*or*], etc.

Modul acesta de reduplicare se repetă atât de des în limba română, încât avem şi cazuri ca *hărtăp-ăni*, derivat din *harta-p*[*arta*] şi chiar *guzg-an*, alături de *guzan*, format din *guz* (ung. *güzü*), după felul onomatopeelor (cf. *chiţcan* din *chiţcăi*).

El nu este însă specific limbii noastre, ci îl întâlnim şi în alte limbi. Astfel lui *gâlgâi* al nostru îi corespunde o tulpină onomatopoetică *glg* şi în limbile slave (cf. slov. *glg* 'înghiţătură', *glgat'* 'a murmură', etc. Berneker, *Slav. Wb.* p. 310), lui *bombăni*

[2]) *Hauschild* op. cit. *17 vorbeşte de varianta nazalizată a strigătului pisicei:* **maunen**, *alături de* **mauen** *în limba germană.*

BDD-A14604 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 02:07:21 UTC)

un latinesc *bomb-us* (grec. βόμβος), lui *bâlbâĭ* un lat. *balb-us*, cf. şi *baub-or*, *bulb-us*[1]), etc.

În afară de acest fel de reduplicare necompletă, există însă, ca în alte limbi, şi repetarea completă a tulpinei, ca în *bubuĭ*, care imită descărcăturile electrice din atmosferă, pe care le imităm prin repetirea silabei *bu-bu*, întocmai precum din *tu-tu* (sunetul trâmbiţei) noi avem *tutuĭ*, iar Germanii *tuten*.

Reduplicările complete sânt mai ales caracteristice pentru cuvintele din graiul copilăresc: *mamă*, *tată*, *nene*, *lele*, *ţaţă*, etc iar repetirea unei silabe, pentru cuvintele care imită o mişcare ritmică, precum: *bănănăĭ*, *bălălăĭ*, mai rar pentru un strigăt prelungit, precum *chelălăĭ*, etc[2])

*

---

1) Poate şi **bulbuc** *al nostru să reprezinte o tulpină reduplicată a cărei formă simplă o regăsim în lat. BULLA, precum reduplicarea se găseşte şi în sardul (logudorez)* **burbudda** *'băşică' (campidanez)* **bumbulla** *'băşică', span.* **borbollar** *'a gâlgâi',* **borbolla** *'băşică', ital.* **borbugliare** *'a bâlbâi', franc.* **barbouiller** *(etc. cf Meyer-Lubke,* **Etym.** *Wb. No. 1385—1386).*

2) De sigur că variantele onomatopeelor se pot produce şi prin alte mijloace fonetice, precum ar fi **substituirea consonantelor de acelaşi gen** *întreolaltă. Astfel în* **bleaşca-fleaşcă-pleaşcă** *sau* **fleosc-pliosc,** *labiala de la începutul cuvântului se schimbă, fără să putem precizà de ce*

Tot astfel nu pot fi întâmplatoare nici variantele ce se nasc prin **schimbul între consonantele afone şi fonice.** *Alături de tulpina* **cîr-** *avem tulpina înrudită* **gar-,** *alaturi de* **chiorăĭ** *pe* **ghiorăĭ,** *alături de* **foş-căĭ** *pe* **foj-găĭ,** *alături de* **hârşii (hârşcăĭ, hârşâĭ)** *pe* **hârjii,** *etc. Care sânt condiţiile ce determină alegerea acestor variante? Deocamdată nu putem răspunde. Şi în* **scara vocalică** *aflăm variante care au un rost simbolic. G. v. der Gabelenz,* **Die Sprachwissenschaft**[2] *citează cazuri interesante de simbolizare prin vocale, între altele (pag. 223, şi 379 un exemplu din limba Batta, care în cuvântul pentru 'a se târî' are trei fomoe* **djurar** *ca termen general,* **djirir** *când e vorba de fiinţe mici si* **djurur** *de animale mari şi înspăimântătoare. Tot astfel observăm une-ori variante cu* **i** *pentru sunete sau obiecte ascuţite, cu* **o** *pentru sunete înăbuşite şi obiecte rotunde, ca* **u** *pentru sunete profunde şi obiecte mătăhăloase (cf.* **pic** *şi* **poc** *în românește şi variantele* **Knack-Knick-Knoche; tapp-tipp-topp, Zapfen-Zipfel-Zopf** *în germană, citate de Hilmer op. cit. p. 168 ş. u. Dar adesea exemplele nu se potrivesc cu această regulă (cf. la Hilmer tulpina* **top** *pag. 193, care exprimă „vârful" unor obiecte) şi prin ea nu se explică schimbul vocalei în onomatopee ca* **tilinc-talanc** *sau germ.* **tick-tack, bing-bang.** *— Dacă asemănăm cuvintele imitative în diferite limbi vedem că la strigătele unor animale diferă mai mult sau mai puţin sunetele prin care sânt reproduse, dar rămâne pretutindeni, ca notă caracteristică,* **numărul silabelor şi rimul lor.** *Astfel e strigătul cocoşului* **cu-cu-ri-gu,** *dar şi* **cât-cări-gá,** *germanul* **ki-ke-ri-ki ;** *în strigătul prepeliţei noi auzim* **pit-**

BDD-A14604 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 02:07:21 UTC)

*

11. Dacă ne îndreptăm privirile spre schimbările **fonologice** pe care le sufer onomatopeele, observăm, ca şi la celelalte cuvinte ale limbii, aceleaşi două principii conducătoare: principiul clarităţii, care caută să menţină nealterată forma expresivă, şi al economiei de puteri, care modifică combinaţiile de sunete spre a înlesni pronunţarea lor cu cel mai mic efort posibil.

Atât că la onomatopee, în măsură mai mare decât la cuvintele vechi ale limbei, e mai puternică tendinţa de a nu modifică o formă recunoscută odată ca expresivă. Cât timp onomatopeele se simt ca vorbe imitative, cât timp există deci conştiinţa că onomatopeea redă prin imitaţie nişte sunete din jurul nostru, atâta timp asociaţia între sunetul imitat şi între onomatopee **opreşte o desvoltare a cuvântului după legile fonologiei,** întru cât această evoluţiune ar schimbă în mod vădit asemănarea între sunetul din natură şi cel redat prin limbă. Gabelenz (*op. cit.* 208) arată că cuvintele germane *Kikeriki, Kuckuck, piepen* au rezistat transformărilor cunoscute subt numirea de „hoch-deutsche Lautverschiebung". Meyer-Lübke (*Etym. Wb.* No. 1171) citează cuvinte onomatopoetice care în dialectele italiene păstrează grupul consonantic *bl* — nealterat în *bi* — la începutul cuvintelor, iar Berneker (*Slav. Wb.* p. 290 şi 84) citând pe cehul *gagati*, — cu *g* păstrat — alături de rusescul *gagatj*, sârbescul, sloveanul *gagati*, etc. adaugă »g indică onomatopeea«, iar după ce arată corespondentele regulate ale vechiului *brenkati (brencati)*, păstrate în limbile slave moderne care au pierdut nazalizarea, citează şi forme cu *n*, care s'a reintrodus spre a corectă sunetul („zur Lautberichtigung wieder eingeführter Nasal"). Tot astfel cetim în *Dicţionarul Academiei* despre *bălăi*, întrebuinţat în Ardeal despre oaie: Cuvânt onomatopoetic, care e de comparat pe de o parte cu lat. *balare belare* pe de altă parte cu slavul *blêjati* (rus. *blejati*, rut.

pa-làc, *Germanul* **pik-de-rik**, *Ungurul* **pit-pal-lot**; *în unele părţi ale Bucvoinei se zice că prepeliţa strigă:* **prind pădùchi!** *Cucul are un strigăt bisilab:* **cu-cu**, *pe când pupăza de trei relabe:* **pu-pu-pu.** (*Cf. Gabelenz*, **op. cit.** *255 S. Şutu* **Strigătele animalelor).** — *Tot astfel* **rima** *e desigur un factor important al onomatopeei. Forme ca* **fâţa-mâţa, hurduc-burduc, tercea-percea, treanca-fleanca, hodoronc-tronc** *etc., au fost plăsmuite după legi analoage ca* **talmoş-balmoş, calea-valea, mură'n-gură, sfară'n-ţară, luntre şi punte, târşîş-gropiş** *etc.*

BDD-A14604 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 02:07:21 UTC)

blejaty, *blijaty*, bulg. *blêja*, sârb. *blejati*; cfr. şi germ. *blöcken*, cu formele vechi şi dialectale *bloejen*, *blên*, etc.) Alăturând cuvântul românesc de cel latin, am adăogat: »este posibil ca în astfel de cuvinte, care reproduc un sunet, regula fonetică a trecerii lui *l* intervocalic în *r* să nu fi fost valabilă; şi sufixul *-ăl* denotă natura onomatopoetică a cuvântului.« Străbunii noştri romani ziceau deci despre oaie că *balat* sau *'belat*, voind să mite prin combinaţia *b-l* sunetele ce le auzeau la acest animal. Aşa vor fi continuat a spune câteva veacuri după ce se aşezaseră în părţile noastre. Când *l* începuse să treacă, între vocale, în *r*, fiind încă vie conştiinţa că această combinaţie de sunete *b + l* este imitativă, din *balare* (s. *belare*) nu s'a putut naşte *bără* (s. *bera*), căci grupul *b-r* nu se mai potrivea cu behăitul oilor.

De aceea nu este nici o piedecă de a aduce în legătură pe *tont* al nostru — deşi *o* s'a păstrat înaintea nazalei — cu cuvintele romanice citate de Meyer-Lübke *(Rom. Wb.* No. 8988) sau de a derivă, precum am amintit mai sus, pe francezul *petit* din onomatopeea *pit-*, fără să fie nevoie să reconstruim un tip **pitt-*

Greu este numai a constată astăzi, când un cuvânt de origine onomatopoetică încetează de mai fi simţit ca atare într'o limbă, căci raportul lui cu sunetul din natură, care i-a dat naştere, poate să fie simţit de unii, iar de alţii nu. În general „simbolul" exprimat prin sunete va fi simţit mai mult timp la acèle cuvinte care în mintea noastră nu se leagă de o imagină precisă, dar deşteaptă imediat ideea sunetului respectiv: dacă între toate păsările, cucul păstrează mai bine numirea sa de natură onomatopoetică, cauza e de sigur că cei mai mulţi dintre noi nu avem o imagine exactă despre această pasăre sperioasă, pe care n'am văzut-o niciodată, ci am auzit-o numai atât de des[1]).

Dinpotrivă simţul de onomatopee se va pierde mai întâiu la acèle cuvinte care prin desvoltarea lor semantică s'au depărtat de înţelesul original care să amintească sunetul natural ce

---

1) *Se pare că în limba germană, într'o vreme, din numirea* **Kuckuck** *s'a desvoltat, după legile fonetice, forma* **Gauch**, *sinonimul lui Kuckuck, dar că mai târziu, prin imitaţia strigătului acestei păsări, s'a născut din nou cuvântul onomatopoetic Kuckuck (cf. Hildebrand, ap. Hilmer,* **op. cit.** *pag. 166).*

BDD-A14604 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 02:07:21 UTC)

le-a dat naştere, prin imitaţie. Astfel în expresia *o ţârâ* „puţin" numai cu greu mai simţim legătura cu verbul onomatopoetic *a ţârâi*, iar *un pic* 'puţin' şi *a picà*, care în Bucovina bună-oară a substituit cu totul pe 'a cădeà', cu greu va mai deşteptà azi în mintea cuiva sunetul produs de lovirea *(pic-pic)* stropilor de apă pe pământ. A fost deci firesc ca în dilectele care prefac pe *p* în *k'* înainte de *i*, acest cuvânt să se pronunţe, după legile fonetice, *chic*.

12. Căci şi celălalt principiu lingvistic, a cărei urmare este modificarea sunetelor unei limbi după anumite norme, se găseşte la onomatopee, care uneori **se desvoltă** în mod normal, **după legile fonologiei.**

Fiind-că onomatopeele imită de obiceiu zgomote iar nu tonuri (muzicale) din natură, scheletul propriu zis al lor îl formează consonantele, iar nu vocalele. De aceea cele spuse mai sus se rapoartă cu deosebire la transformările fonetice ale consonantelor. Dacă bunăoară, alături de tulpinele *bâj-*, *fâs-*, *fâş-* aflăm şi variantele *boj-* (*bojbăi* = bâjbâi), *fos-* (*fos!* înterj. *fosăi* = fâsâi), *foş-* (*foş* interj., *foşăi* = fâşâi, *foşfăi*, *foşfoi*), *mor-* (*mormăi*, cf. *mâr*) s'ar puteà prea uşor ca acestea din urmă să nu fie nişte variante cu altă vocală, ci să se fi desvoltat în mod fonologic din cele dintâiu prin cunoscutul fenomen de schimbare a lui *ă* sau *â* în *o* după labială (şi chiar înaintea ei, d. ex. *gâfâi* şi *gofăi*).

13. Dar şi celelalte fenomene, pe care fonologia le subsumează de obiceiu sub titlul colectiv de **accidente generale** se pot observà la onomatopee.

Astfel tulpinele onomatopoetice se pot augmentà prin adăogarea unui *s* protetic. Alături de tulpina *fâr-*, cu variata *for-*, avem variantele *sfâr-* şi *sfor-*, despre care vom mai aveà ocazia să vorbim.

Un caz de disimilare avem în latinul valgar *urulare* în locul clasicului *ululare* (românescul *urlà*). Tot astfel forma *mornăi* ar puteà fi disimilată din *mormăi*. Nu ştim întru cât se

BDD-A14604 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 02:07:21 UTC)

pot admite cazuri de metateză şi dacă între tulpina *bârz-* (cf. *bârzăun* etc.) şi *zbâr* (cf. *zbâr-năi*) există vreo legătură.

*

14. Trecând acuma la observările ce ar fi de făcut asupra **derivaţiunii** cuvintelor din tulpine onomatopoetice, trebue să mărturisim din capul locului că în privinţa aceasta terenul e atât de puţin cercetat şi s'ar puteà spune foarte multe. Dar cadrele acestui articol ne constrâng a ne mărginì numai la câteva observări, relevând ceea ce ni s'a părut mai caracteristic.

Vom cercetà mai întâiu *verbele*, care formează contingentul principal de cuvinte onomatopoetice.

Verbele acestea sânt aproape toate de conjugarea IV, dar **sufixul** prin care sânt derivate nu este *-esc* (la inf. *-ì*), ci **-ăesc** sau *-ăiu* (la inf. *-ăì*[1]). A da exemple aici cred că e de prisos O listă bogată, dar care nici pe departe nu e completă, se găseşte la Hasdeu, *Etym. magn.* 2209—2211[2]). Intercalarea acestui *ă* între tulpină şi sufix n'a fost încă explicată; vom cercà deci să-i găsim originea.

---

*1) În cele mai multe regiuni, şi în limba literară, acest-***âì** *dacă tulpina are un* **â**; *se zice deci* **fâlfâì** *(în Ardeal* **fâlfăì**), *dar* **ciofăì**; *după sunete muiate apare şi forma-***ì**ì.

*2) În loc de a completà lista lui Hasdeu cu exemple adunate de mine, voiu cercà să arăt cele patru categorii mai obicinuite ale onomatopeelor în-***ăì**:

a) Producerea sunetului caracteristic pentru diferitele animale: musca **bâzâe** *(face* **bâz**), *oaia* **behăeşte** *(face* **behehe**), *cerbul* **boncăe**, *şoarecele* **chiţăeşte** *(cf. chiţcan), purcelul* **coviţăeşte**, *gâsca* **gâgâe**, *porcul* **grohăe**, *raţele* **hăcăesc** *sau* **măcăesc**, *capra* **măcăcăeşte**, *broaştele* **ocăcăesc**, *greierii* **ţiriesc**, *etc.*

b) Producerea din partea omului a unui sunet care nu este un element al vorbirii: **bălăì** *'stottern',* **bâlbâì** *'stammeln' (cf. lat. balbus, bulg. blb.),* **bombăì** *'murmeln',* **buhăì** *(la plâns),* **ciofăì** *şì* **clefăì** *(la mâncare),* **fonfăì** *'naseln',* **gâfâì** *(de oboseala),* **horcăì** *(în somn),* **lălăì**, **molfăì** *(mâncând),* **pufăí** *(de căldură),* **ronţăì** *(cu dinţii), etc.*

c) Producerea unui zgomot: maţele **corăe**, **chiorăe** *sau* **gorăe**, *roatele* **durăe**, *frunzele* **fâşâe**, *apa* **gâlgâe**, *lucrul târît* **hârşâe**, *focul* **pâlpâe**, *bradul* **pârâe** *în foc, omul* **pleoscăe** *prin apă, găina* **râcâe** *(în pământ), pasărea* **răpăe** *cu aripele, apa* **ţârâe**, *omul* **torăe** *(din gură) şi* **topăe** *cu picioarele, ceasul* **ticăe**, *vântul* **vâjâe**, *maşina stricată* **zbârnâe** *sau* **hârâe**, *pintenii* **zornăe**, *etc.*

d) Producerea unei mişcări repezi sau repetate, de cele mai multe ori împreunate cu un zgomot: **bălălăì** *sau* **bănănăì** *(cu picioarele),* **dărdăuì** *(din dinţi),* **steagul fâlfâe**, *a* **se fâţâì**, *a* **se hârţâì**, **a hopăì**, **a se huţăì**, *a* **moţăì**; **a pălălăì** *etc.*

BDD-A14604 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 02:07:21 UTC)

De la interjecţia *cloc*! prin care găina îşi chiamă puii, avem substantivul postinterjecţional *clocă*, care însemnează tocmai o găină cu pui, sau o găină care e capabilă de a scoate pui din ouă. Acţiunea „a scoate pui din ouă" se exprimă prin verbul *clocì*, care nu e o onomatopee, ci e un derivat din substativul *clocă*, în acelaşi fel ca cele mai multe verbe postsubstantivale. Limba noastră nu se mulţumeşte însă cu aceste derivate; ei îi mai trebue un verb de natură imitativă, care să redeà strigătul caracteristic al *clocelor*.

Dacă de la interjecţia *cloc!* am derivà, prin sufixul obicinuit *-ì (-esc)*, un verb, am ajunge iarăşi la forma *clocì*. Imprejurarea că în modul acesta s'ar naşte omonime, că am aveà deci o singură formă pentru două cuvinte deosebite ca formaţiune şi ca înţeles, n'ar fi cel mai mare inconvenient. Dar există altul, mai grav: Verbul ce va exprimà strigătul produs de clocă trebue să păstreze caracterul său imitativ, să reproducă cât se poate de fidel tulpina onomatopoetică, care, pentru Român în cazul acesta, e *cloc*. Transformările fonetice ale limbei noastre cer însă ca orice *c* urmat de *e* sau *i* să se schimbe în č; astfel *clocesc*, *clocì* nu mai poate conservà intactă tulpina *cloc*, ci o preface în *cloč*. Pentru menţinerea deci a acestui caracter imitativ s'a ales sufirul *-ăesc* şi verbul onomatopoetic este în limba noastră: *clocăì*.

Cele spuse aici fireşte că nu explică originea sufixului *-ăì*, ci ne dau numai o lămurire, de ce acest sufix a ajuns la o răspândire atât de mare în limba noastră. Originea însaşi a lui a rămas încă neexplicată, căci, pentru a conservà pe *c* sau *g* intact înainte de sufix, se puteà intercalà, intre tulpină şi sufix, tot atât de bine un *-o-* sau un *-u-*, cu atât mai uşor, cu cât un sufix *-uì* există în limbă, deşi cu altă funcţiune[1]). De ce s'a ales tocmai forma *-ăì*?

Originea acestui *-ă-* trebue căutată în verbele iterative de origine slavă.

Alături de *târăsc* avem în limba română forma *târâiu* sau *târâesc*, care însemnează o »târîre încoace şi încolo«, cele

---

1) *Verbe că* **brohoì**, **foroì**, **zuruì** *sânt forme secundare, născute din* **brohăì**, **forăì**, **zurăì** *prin asimilare vocalică; ele nu conţin deci un sufix* **-oì**, **-uì**, *ci tot sufirul* **-ăì**, *alterat mai târziu.*

BDD-A14604 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 02:07:21 UTC)

două verbe deosebindu-se cam ca francezul »tirer« şi »tirailler« sau germanul »ziehen« şi „zerren". Cu toată mica deosebire de înţeles, cuvântul nostru pare a derivà din paleosl. *treti* »a frecà« (în înţeles perfectiv) şi *tirati* „a frecà mereu" (în înţeles iterativ) [1]. Verbele slave au trecut în limba română cu tulpina prezentică, aşa că de la *t(ĭ)r-ą* avem *târ-ăsc*, iar de la *tira-jǫ* avem *târâesc* (s. *târâiu*). Pe lângă sufixul indiferent pentru înţeles *-esc*, s'a născut deci un sufix *-ăesc* care e caracteristic pentru verbe cu înţeles iterativ.

De la acestea el a putut fi împrumutat cu uşurinţă pentru derivarea verbelor onomatopoetice (unde se simţeà trebuinţa de a aveà alt sufix decât *-esc*). Acestea în cea mai mare parte însemnează tocmai o *mişcare repetată*, deci sânt înrudite în ceea ce priveşte înţelesul lor cu iterativele. Intr'adevăr, spre a nu cità decât un singur exemplu din o sută, *fâlfâesc* însemnează, »mă mişc încoace şi încolo, purtat de vânt", întocmai precum *târâesc* însemnează „târăsc încoace şi încolo". Împrumutul acesta de sufix de la o categorie de verbe la alta s'a putut întâmplà cu atât mai uşor, cu cât un număr destul de însemnat dintre iterativele slave în *-ati*, trecute în limba română, au toate semnele distinctive ale onomatopeelor, astfel *lăpăì* din bulg. *lapam* „schlürfe", *măhàì* din paleosl. *mahati* (bulg. *macham*) „bewege hin und her" (*Cihac*, II, 182), *rûgâì*, din paleosl. *rygati* „ructare" (*ib.* 312) etc.

15. Alături de formele iterative *mahati, rygati,* există, în limbile slave, şi forme *perfective* formate prin adăogarea sufixului *-nǫti: ma(h)-nǫti, ryg-nǫti.*

Astfel de derivate în *-nǫti* au trecut şi în limba română. Pe unele din ele nu le mai simţim ca derivate: în cuvântul *îndrăznì* (din paleosl. *drŭznǫti*) nu mai simţim nici o legătură cu *dârz*, iar pe *răcnì* (din paleosl *ryknǫti*), neexistând alături de el un derivat de la tulpina slavă *rŭk-*, iarăşi nu-l putem despărţi în tulpină şi în sufix. In schimb, alături de *plesnì* (paleosl. *plesnǫti* din **plesk-nǫti*) s'a păstrat şi forma *plescăì* (din iterativul *pleskati*). Din astfel de cazuri s'a putut despărţi **un sufix -nesc**, care, alipit la tulpine onomatopoetice, serveşte spre a formà verbe

[1]) *Cihac, II, 412*

BDD-A14604 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 02:07:21 UTC)

care exprimă »o acţiune scurtă sau momentană«, deci scot la iveală tocmai nota aceea care formează şi în limbile slave trăsătura caracteristică a perfectivelor în *-nǫti* faţă de iterativele în *-ati*. Astfel de derivate în *-nesc* sânt: *bufnesc* (cf. bulg. *buhnuvam* 'lovesc, bat', sârb. *buhnuti* 'a frânge'), *foşnesc, pocnesc, pufnesc, scrâşnesc, svâcnesc, ţâşnesc,* etc.

Ele nu trebue confundate cu **verbele în -ănesc**, dintre care cele mai multe au variante în *-ăesc*, şi care s'au născut după analogia lui *ciocănesc* (*ciocane+sc*), despărţit greşit în *cioc ănesc*. Astfel de verbe sânt: *bocănesc, bombănesc, clămpănesc, clănţănesc, cloncănesc, păcănesc, ţăcănesc, trăncănesc, troncănesc, zângănesc,* etc.

Din contaminarea sufixelor *-ăesc* şi *-nesc* s'a născut **sufixul -năesc** pe care-l întâlnim în *foşnăi (foşăi+foşni), zbârnâi*, etc.

Precum vedem din cele precedente, limbile slave au avut o influenţă mare asupra desvoltării onomatopeelor româneşti, cărora le împrumută chiar ceva din „genul verbal", caracteristic pentru limbile slave şi strein de spiritul limbii noastre.

Influenţa aceasta se recunoaşte şi în alt sufix care serveşte la formaţiunea verbelor din tulpine onomatopoetice, **sufixul -căi**. Dacă cetim ceea ce spune Miklosich în a sa *Gramatică comparativă a limbilor slave*, vol. II, pag. 470 ş. u. despre sufixul *-kati* în limbile slave, e greu să ne facem o idee lămurită despre funcţiunea lui. Din materialul bogat ce-l dă însă putem constată mai ales două lucruri şi anume că el se întrebuinţează cu predilecţie a) spre a formă, de la interjecţii, verbe care exprimă producerea acelei interjecţii, d. e. ruseşte *ajkati* „a face *aj*!", *aukati* „a strigà *au!*" sârbeşte *gicati* „a face gic!" *kitkati* „a zice kit!" *iškati* „a hâşâi găinile, strigându-le *iš!*" etc (cfr. Miklosich, *op. cit.* II, 473), — b.) a da un înţeles diminutival-frecventativ noţiunii verbale, d. e. sârb. *griskati* „mordicare", *stipkati* şi *cupkati* „a ciupeli", etc. (*ibid*, 472). Aceste două înţelesuri le au şi derivatele româneşti cu **sufixul -căi**, precum *foşcăi, horcăi* etc.

16. Trecând de la verb la celelalte părţi ale vorbirii derivate de la onomatopee, ne bate la ochi mai ales **caracterul spontan** al multora din ele: din *bârâi* s'a născut (după analogia lui *berbec*) substantival *bârâec* 'miel'.

BDD-A14604 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 02:07:21 UTC)

Astfel avem derivaţii directe — fără sufix — de la tulpina onomatopoetică, deci un fel de derivate **postinterjecţionale** precum şi multe derivate directe **postverbale**, care au mai adesea înţeles *concret*, însemnând obiectul sau chiar fiinţa care produce acel sunet sau face mişcarea pe care o redă onomatopeea. Am pomenit mai sus pe *cloc㠹* mai adaogem pe *bâzâ*, *bâţă* (în *codobâţă*), *boanză*, *boarnă*, *boarză*, *cârcotă* (cârcotì), *fleaşcă* (fleaşc), *forfoană* (forfonì), *gâfă* 'om gras care gâfâe', *ghioarcă*, *pleasnă* (plesnì), *şfichiu*, *ţacă* etc. poate şi *gotcă* reconstruit din *cotcodăci*.

Avem şi **adverbe** formate direct din interjecţie sau din tulpina verbală prin adăogarea unui *-a* final, precum *fâţa*, *forfa*, *forfota*.

Foarte multe **numiri de animale** se derivă din onomatopee cu sufixele cunoscute ale limbii. Deoarece formaţiunile acestea le-a studiat pe larg Martin Hiecke în lucrarea sa *Die Neubildung der rumanischen Tiernamen* (în al XII-lea Anuar al Seminarului din Lipsca, 1906), nu mai e nevoie să mă opresc asupra lor.

Nici despre **abstractele verbale** nu e mult de spus, atât doar că înfinitivele în funcţiune de substantive sânt foarte puţin întrebuinţate; ceva mai des participiile substantive şi derivatele în *-tură*. Sufixul propriu zis al acestor abstracte este însă *-et* şi slavonescul *-ot* (care la rândul său a dat naştere sufixului verbal *-otì*, d. ex *bleh-otì*, *boc-otì*, *cârc-otì* etc).

Când avem a face cu verbe onomatopoetice, mai ales când acestea exprimă un defect a organului vorbirii, ne bate la ochiu că adjectivele verbale în *-tor* sânt foarte rar întrebuinţate şi în locul lor se întrebuinţează, cu înţeles *activ* şi *prezentic*, forma **participiului adjectiv**: om *bâlbâit* care bâlbâeşte, *fonfăit* care e fonf, fată *fâţâită* — care se fâţâe mereu, *gâjâit*, etc.

*

17. Cele mai interesante probleme le pune onomatopeea **lexicografului**, căci ea este — pe lângă derivate şi împrumuturile din alte limbi — aproape singurul mijloc de îmbogăţire a limbii cu elemente nouă lexicale. Setea de a-şi îmbogăţi tezaurul lexical e nepotolită în fiecare limbă şi este mai mare decât trebuinţa

BDD-A14604 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 02:07:21 UTC)

reală după cuvinte nouă. Asemenea zgârcitului care adună parălele şi din ce adună ar vrea să aibă mai multe, primim cuvintele nouă, chiar când ele sânt un lux, chiar când nu exprimă atât de bine, ca vorbele vechi şi uzuale, noţiunea ce-o reprezintă. Dreptul tinereţii, farmecul noului le ajută să prindă rădăcini Astfel se explică răspândirea rapidă a onomatopeelor, care în cele mai multe cazuri sânt formaţii spontane şi individuale. Mai ales cuvintele imitative sânt menite să fie primite repede, căci ele deşteaptă totdeauna în noi o asemănare (mai mult sau mai puţin reală) între sunet şi noţiune.

Dacă vechiul *taur*, aromâneşte *tavru*, este înlocuit în multe regiuni d. ex. la Megleniţi sau în Bucovina prin *bugă* (din turc. *buga)* sau prin *buhaiu* (din slav. *bugaj*, *buhaj*), de sigur că în parte la această înlocuire e de vină coloritul onomatopoetic al acestor cuvinte.

Mai instructiv e un alt exemplu. Sunetul produs de albină când zboară se redă în româneşte, în diferite regiuni, prin cuvintele imitative: *bâzâit, bombănit (bombăit, bombănat), zuzăit, vâjâit, zbârnâit.* În limba literară se întrebuinţează aproape excluziv termenul dintâiu şi de sigur nu numai fiind-că e mai răspândit geograficeşte decât celelalte, ci şi pentru că l-a prins atât de frumos Eminescu în versul pe care-l ştim cei mai mulţi de-a rostul:

Dar ce zgomot se aude? *Bâzâit* ca de albine...

Observatorului atent nu-i va fi scăpat din vedere că în timpul din urmă se introduce, la scriitorii tineri, tot mai mult un alt cuvânt, care-i dispută locul. E cuvântul *zumzet.* Poate mă'nşel, dar îmi pare că acestuia îi putem stabili originea. E strofa poetului Coşbuc:

Numai *zumzetul* de-albine
Fără 'ncepere şi-adaos
Curge 'ntr'una, par'că vine
Din adâncul firii pline
De repaos
(În Miezul verii, *Fire de tort*, p. 58)

Dela Coşbuc a trecut la Iosif:

În auz îmi sună blând
Zumzetul de-albine...
(Visul, *Patriarhale*, p. 19)

BDD-A14604 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 02:07:21 UTC)

iar de la acesta la poeţii şi prozatorii din jurul său, la D. Anghel şi la Sadoveanu („Auzì *zumzetul* albinelor. *Povestiri de seară*, p. 18).

Presupun că la Coşbuc însuşi, el e o simplă — şi inconştientă — românizare a germanului *Summen*. Românizarea aceasta e făcută atât de absolut în spiritul limbii noastre — iarăşi în mod inconştient şi datorindu-se numai simţului de limbă deosebit de fin al poetului Coşbuc — cu reduplicarea caracteristică şi cu sufixul *et*, încât nu-i nici o mirare dacă a prins în timp atât de scurt rădăcini aşa puternice în limba noastră literară. Şi iată că n'a lipsit nici fuziunea acestui element nou cu cele vechi ale limbei: din *zumzet* şi *bombăit* s'a născut forma *zumbăit* („Albinele, cu *zumbăit* auriu rupeau tăcerea. I. Boteni, *Sămănătorul*, IV, p. 287).

Dar chiar şi când limba are cuvinte vechi şi destul de expresive, vine adesea onomatopeea să se alăture la ele. Astfel pentru ideea „a umblà repede încoace şi încolo, mulţi de odată" avem, prin asemănare cu un *furnicar*, cu un *roiu* de albine sau cu un corp în putrefacţiune năpădit de *viermi*, cuvintele *a furnicà* (latin) şi *a roì*, *a viermuì* (formaţii româneşti), la care se mai adaogă *a foì* (latin), propriu „a se mişcà încoace şi încolo ca nişte foi", *a mişunà* (latin), propriu „a se amestecà unul într'altul" şi *a mişuì* de la aceeaşi tulpină. La aceşti cinci termeni mai vin onomatopeele a *bâjbâì*, a *forfotì*, *a foşcăluì*, şi a *fojgâì*.

18. Urmărind cu atenţie aceste onomatopee lexicograful poate să facă interesante constatări asupra răspândirii geografice a cuvintelor, să descopere desvoltări semantice dintre cele mai instructive[1]), alunecări dintr'o sferă de idei într'alta şi întrebuinţări figurate, cu un cuvânt, să urmărească toată gama de desvoltări de înţeles pe care o întâlnim şi la celelalte cuvinte ale limbii.

---

1)Părerea lui Wundt, op. cit. *p. 451 că onomatopeele nu sufer desvoltări semantice este greşită şi arată că învăţatul german n'a cetit cu atenţiune opere lexicografice.*

BDD-A14604 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 02:07:21 UTC)

Cu deosebire interesant este a urmări cum aceste cuvinte nouă, intrând în limbă, **i-i caută un razăm în cuvintele** existente şi îl găsesc, fie printr'o asemănare formală sau semantică. Astfel, de la tulpina *bz* s'a format numirea insectei *bâză*, ca sinonim a cuvântului 'streche'. E cunoscut că dobitoacele muşcate de streche, fug ca nebune, cu coada ridicată. Pentru aceste manifestări ale dobitocului strechiat germanul are verbul *biesen*, care de sigur e de aceaşi origine onomatopoetică, iar Românul zice că animalele fug „cu coada *bâzoiu* (sau *bârzoiu*)". Intrat odată în limbă acest cuvânt şi-a putut întinde sfera de întrebuinţare şi s'a zis, prin analogie, şi despre un om cu părul nepieptănat (cf. 'cu părul măciucă') că e cu *părul bârzoiu*, sau *bâzoiu*. Dar pentru noţiunea de nepieptănat limba mai are alte cuvinte, împrumutate din ungurescul *borz* (cf. *borzos* 'nepieptănat') d. ex. *bo(a)rză, a se burzului* etc. Eră aproape fatal ca cele două tulpine asemănătoare ca formă, ajungând pe aceeaşi cale în desvoltarea lor semantică, să se amestece. Astfel vedem că verbul *a se bârzoià* însemnează şi 's'emporter, s'irriter', înţeles care ne aduce aminte de vita strechiată, dar şi 'se pavanner', care se leagă de înţelesul verbului de origine ungurească.

Astfel de **contaminări** de tulpine onomatopoetice cu cuvinte vechi ale limbii sânt la ordinea zilei şi ele explică multe forme neaşteptate Voiu cità câteva exemple. Alături de *fluturà* (din lat. **fluctulare*) avem o formă *fluşturà* cu un *ş* neexplicat. „Se pare că verbul *fluturà* s'a contaminat cu tulpina *flişc*, adăogându-se astfel, la noţiunea 'mişcării fâlfăitoare', ideia 'sunetului şuerător', produs de ea în aer" *(Dicţionarul Academiei)*. Din cuvântul *larmă* şi onomatopoeticul *halalaie* „zgomot, gălăgie, larmă, gâlcevă" s'a născut, pe cât se pare, forma *harmalaie* 'harababură, confuziune împreunată cu larmă mare'. Varianta *gâsâì* a onomatopeelor *fâsâì* sau *sâsâì*, prin care se exprimă sunete produs de gâsca speriată, datoreşte, probabil, pe *g* printr'o apropiere de cuvântul *gâscă*.

Uneori vorbe vechi ale limbei (moştenite sau împrumutate) fac impresie de cuvinte onomatopoetice. Atunci se poate întâmplà că tulpina lor se **onomatopeizează**, se modifică în felul cu-

BDD-A14604 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 02:07:21 UTC)

vintelor imitative. Câteva exemple vor arătà ce voim să spunem. Verbul *a suflà* (din lat. *suflare)* poate deşteptà, prin sunetele sale, impresia acustică pe care o face vântul asupra urechii noastre. În graiul copilăresc am auzit adesea forma *fuflà* care s'a născut prim asimilarea lui *s* faţă de *f* următor, care însă în acelaşi timp aduce foarte mult cu verbele onomatopoetice cu tulpină reduplicată. In Bucovina (comuna Roş) se aude un cuvânt *fufliţă* cu înţelesul de 'viscol', care este derivat tocmai din această tulpină *fufl-*, în loc de *sufl-*. *(H)alaıu*, cuvânt de origine turcească, care însemnà 'cortegiu, procesiune, convoiu' ajunse cu timpul să însemneze 'adunare gălăgioasă de oameni'. Din acest cuvânt, cu sensul din urmă, s'a derıvat verbul *hălàì* 'a face gură, a se certà', care (şì din pricina terminaţiunei) fiind considerat ca onomatopee, a primit forma mai lungă *hălălàì* 'a vorbì cu toţi de odată, a face gură mare' (cu derivatul *hălălạie* şi cu varianta *hălăcàì*). Din cuvântul *hâlpav* 'lacom' s'a extras tulpina *hâlp-*, derivându-se verbul onomatopoetic *hălpăcàì* 'a înghiţi lacom' (ca şì când ar existà o interjecţie *hâlpâc!*).

Că de fapt simţul nostru de limbă stabileşte imediat un raport între onomatopee şi celelalte cuvinte ale limbii o dovedesc exemple ca următorul. Din n.-grec. χαραχάξα am împrumutat pe *caraga̧tă* 'ţarcă, coţofană'. Cuvântul acesta face atât de mult impersıa unei onomatopee, încât Delavrancea *(Sultănica* 224) vorbind despre o femeie vorbăreaţă, scrià: „Taci... muiere; şi ce-ai văzut şı ce-ai auzit mai bıne le vedeà şi le auzeà *coţofenile*, că tot atâta eıà. *Gara-gạta*, ca şì ele." E acelaşi fenomen care face ca Românul să audă în diferite strigăte ale animalelor cuvinte ale limbei lui: Bıbilica *pâcâe* sau face p ă c a t - p ă c a t!" (*Dicţ. Acad.*), „puiul zice p u i u - p u i u", „curca zice c h i o r - c h i o r", etc.

*

19. Despre raportul **sintactic** al onomatopeei cu celelalte părţi ale propoziţiei nu e mult de spus, nefiind altul decât al vorbelor uzuale ale limbei. Numai câteva observaţii.

BDD-A14604 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 02:07:21 UTC)

Verbele care imită sunete din jurul nostru sânt de la natură **intransitive.** Cu toate acestea printr'o lărgire a funcţiunii uşor de explicat se poate naşte un raport între predicat şi complement atunci când verbul nu e o imitare simplă a vocii animalelor, ci exprimă un îndemn, sau o alungare a lor. Astfel intransivitul *bârâì* 'a strigà oilor *bâr-bâr*, ca să le faci să meargă înainte' apare în funcţiune transitivă: *a bârâì oile* 'a le mânà, strigându-le *bâr-bâr'*; de asemenea: *a hâşâi găinile* 'a le sperià strigându-le *hâş*, etc. Tot astfel se zice că *sfârâe* cărbunele, când îl bagi în apă; prin întrebuinţare **factitivă** se poate zice şi „sfârâì (=făcù să sfârâe, stinse) în ulcică trei cărbuni" (Sandu, *Două neamuri*, 264).

Foarte adesea **interjecţia** onomatopoetică se întrebuinţează ca predicat, având funcţiunea unui **verb:** „Şi — *hârşti*, o palmă" însemnează 'îi plesnì o palmă', „Şi — *bâldâbâc*, în apă" însemnează 'sărì cu zgomot în apă' sau 'se scufundă de odată în apă'. Funcţiunea sintactică o dă acestor interjecţiuni ascultătorul, prin interpretarea ei potrivită cu împrejurările. Astfel când copilul vrea să pună mâna pe sobă şi părintele îi strigă *bâja* (sau *bâia*), această exclamare poate fi interpretată sau ca un **verb** 'arde' sau ca un **substantiv** 'foc' sau ca un **adjectiv** 'fierbinte'. Nimic mai firesc deci decât ca să se nască din interjecţia aceasta verbul prin care ea se clasează în mod firesc şi neechivoc între cuvintele limbei: Nu pune mâna pe sobă că *bijeşte* (frige)!

20. Terminăm cu câteva observaţii de natură **stilistică.**

Inavuţirea limbei prin onomatopee va însemnà numai atunci o bogăţie reală a ei, când intrarea lor în limba literară nu va urmà fără selecţiune. Scriitorii noştri din generaţiile mai tinere cu tendinţa de a colorà limba cu expresii şi cuvinte populare, merg adesea prea departe şi o încarcă cu vorbe dialectale neînţelese de cei mai mulţi cetitori şi cu expresiuni care se potrivesc în limba vie şi figurată a ţăranului, dar nu au loc adesea în graiul mai concis şi mai clar al cărturarului. Dar nici chiar ţăranul nostru, cumpătat din fire, nu întrebuinţează, fără măsură, aceste interjecţii onomatopoetice, cu care ştie să-şi învioreze atât

BDD-A14604 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 02:07:21 UTC)

de frumos stilul. Voiu cită un pasaj dintr'o novelă iscălită Izabela Sadoveanu şi publicată în *Nouă revistă română* (III, 410), în care se descrie o vânătoare: „*Pâş-pâş* . . . venea dihania printre stoguri . . . *Bang!* . . . dă Sandu drumu pistolului şi eu, *tiva*, băiete spre pârleaz. Matahala turbată, după mine. O auzeam *gâfâind* şi i simţeam par'că suflarea fierbinte după ceafă. *Ţuşti* peste pârleaz! Odată am simţit matahala în spinare. Înhăţase cojocul şi-l scutură de-ţi mergeau petecele. Eu, cât ai clipi din ochi, mă'ntorc, şi *paf*, cuţitul între ochi. N'a zis nici *pâs!* şi a căzut grămadă la pământ". Astfel de descrieri fac mai mult impresia unei bucăţi artificiale date ca exerciţiu la capitolul 'Interjecţiunea' într'o gramatică, decât să semene cu povestirea unui ţăran.

O îmbogăţire reală a limbii literare o alcătuesc numai acele onomatopoee care nu intră ca simple sinonime, din diferitele regiuni, pe lângă termeni existenţi şi cunoscuţi, ci exprimă nuanţe nouă de înţeles. Astfel, pentru omul cult, trăit la oraş, găina *cotcodăcêşte*. Pentru ţăran însă limba e mai bogată în termeni care să arate sunetul produs de găină la diferite ocazii. Găinile *cotcodăcesc* înainte sau după ce au ouat sau când se adună speriate (de uliu) în jurul cocoşului; când sânt sătule umblă prin curte încoace şi încolo *cărcăind;* când se află în primejdie *cârâe* cu penele zborşite, iar cloşca *cloncă(n)eşte*. (Datele sânt scoase din lucrarea lui S. Şutu despre *Strigătele animalelor*). De sigur că n'ar fi o operă inutilă dacă manualele noastre şcolare ar stărui mai mult asupra acestor diferite expresii considerate pe nedrept de sinonime. Autorii lor ar găsi de sigur la scriitorii noştri îngrijiţi exemple destule. Astfel M. Sadoveanu în *Povestirile* sale (p. 127) povesteşte despre un vânător rătăcit, care se apropie de o casă. Câinii îl simt şi încep să latre. Cuvântul acesta obicinuit şi deci lipsit de relief e înlocuit prin alte trei, care exprimă foarte potrivit diferitele stadii ale lătratului: „Doi câni mari se repeziră din întunerec la mine *zăpăind* . . . [În casă nici o mişcare] Câinii întârâtaţi dedeau ocol, *hămăind* mânioşi . . . [Uşa se deschide, un glas se răsteşte către câni care] tăcură şi se retraseră *mârâind* în umbră" . . . Alt exemplu din Brătescu-Voineşti (*Nuvele şi schiţe* p. 55—56): „Să mai auzi şi *fâşâiturile* peţiilor, *ţăcănitu*rile armelor, *pocnetul* deschis şi cinstit al palmelor, *bufnitul* mut şi înfundat al pumnilor . . . şi atunci o să ai deplină idee de ce va să zică o pregătire de inspecţie de Don Colonel."

Cu deosebire poeţii întrebuinţează onomatopeea spre a simboliză şi prin sunete ideea exprimată. Traducerea lui St. O. Iosif „Cataracta Londrei" după Southey, publicată în revista *Cum-*

BDD-A14604 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 02:07:21 UTC)

până (a. 1910) p. 213—215 e deosebit de bogată, în partea finală, în astfel de onomatopee (26 în 24 de versuri).

21. Spre a demonstră, în fine, ce mare e numărul de cuvinte expresive în limba noastră, voiu aduce trei exemple, căutând să arăt şi variantele şi derivatele lor, explicabile după cele expuse până acuma. Sânt tulpinele BR-, FR- şi FŞ-.

Iată tabloul variantelor acestor tulpine:

a) Varianta cu vocala *â* (§ 6) : bâr- fâr- fâş-
b) „ cu adausul lui *t* (§ 7) : fâşt-
c) „ rotacizată (§ 8) : bârz-
d) „ nazalizată (§ 9) : bânz-
e) „ reduplicată (§ 10) : fârf-
f) „ cu o din *ă* (§ 12) : for- foş-
g) „ cu *s-* protetic (§ 13) : sfâr-

Toate aceste variante putându-se combină una cu alta dau naştere unui număr extraordinar de mare de nouă variante. Voiu notă numai pe acelea care de fapt pot fi urmărite în limba noastră:

h) c + f : borz-
i) d + f : bonz-
j) e + f : bozb- forf- foşf-
l) g + f : sfor-

Iată acum exemple pentru toate aceste 11 variante:

a) Derivate directe: *bâză* 'muscă, albină',

Derivate cu sufixe: *bâzâî:* 'bourdonner' *(bâzâire, bâzâit, bâzâitură, bâzâială, bâzâitor)*, *bâzâitoare* 'jucărie de copii făcută dintr'o coajă de nucă, astfel încât să producă un sunet bâzâitor' *bâzălău* 'gărgăun', *bâzalnic, -ă* 'care are obiceiu s'o pornească nebuneşte (ca vita strechiată), *bâzău* (în expresia: „a ţine coada *bâzău* = ridicată, ca vitele strechiate)

fârnâî 'a vorbì pe nas, a fonfăì *(fârnâire, fârnâit)*, *fârnâit, -ă* 'fonf'

fâşâî 'bruire, frémir, froufouter, crier (la soie)' şi *fâşîì (fâşâire, fâşâit, fâşâitor, fâşâitură); — fâşcâî* 'siffler entre les dents' *(fâşcâit, fâscâitură) fâşc* (?) 'croupion', *fâşcău*(?) 'sorte d'herbe' — *fâşnì*, de la care e derivat *fâşneală* 'frou-frou', *fâşnéţ* 'ţanţoş'

b) *fâşti!* interjecţie care arată sunetul produs printr'o dispariţie repede.

c) Derivate cu sufixe: *bârzâun* 'bondar', *bârzoiu* (în expresia: cu coada *bârzoiu* = ridicată, ca la vitele strechiate), [+ ung. borz-] *bârzoiâ* 'a şe irìtă', 'a se umflă în pene', *bârzólea* '(vacă) care se bărzoeşte repede'.

d) Derivate cu sufixe: *bânzâi* 'bâzâì', *bânzar* 'streche, bondar', *bânzoiu* 'viespe', 'partea cimpoiului care produce bâzâiala caracteristică acestui instrument'.

BDD-A14604 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 02:07:21 UTC)

e) Derivate cu sufixe: *fârfâì* 'forfoti', *fârfălì* (?) 'a pavaner'.

f) Derivate cu sufixe: *forăì* şi *foroì* 'a sforăì, a sufla tare şi zgomotos pe nas' *(forăire, forăială, forăit)*, *forăilă*, poreclă ce se dă unui om care forăe; — *forcăì* 'a produce sunetul caracteristic pentru şerpi şi ariciu'; — *forcoţì*, 'a produce sunetul caracteristic pentru ariciu' 'a făsăì ca fierul înfierbântat muiat în apă', *forcoteală, foarcăt*; — *fornăì* 'a forăì (despre cai)' 'a fonfăì (pe nas)', *fornăit* 'fonf', *fornăială, fornăilă*, poreclă ce se dă unui fonf.

foşăì 'fâşâì' *(foşăit* şi *foşeit), foşnì* 'a produce un fâşâit scurt şi nerepeţit' *(foşnire, foşnit, foşnitură, foşnitor), foşnet, foşnăì* 'a fosnì de mai multe orì'; — *foşcălì* 'a produce un sunet ca foile unei cărţi când le lăsăm să cadă repede una peste alta', 'a forfotì' (în acest înţeles şi *fojgăì) (foşcăitor, foşcăitură)*; — *foşcălui* 'a mişunà'.

g) Derivate cu sufixe: *sfârâì* 'grésiller, crépiter, etc' (despre cai, cosaşi; fus, titirez, roate care se mişcă repede; untură, lumânare, fier roşu muiat în apă, lemne ude când ard, etc.), *(sfârâială, sfârâit, sfârâitor, sfârâitură), sfârâioc* o jucărie de copii care sfârâie[1]).

h) Derivat direct: *boarză* 'o însectă' 'gurdună'.

Derivat cu sufixe; *burzoì* 'a se bârzoià'.

i) Derivate cu sufixe: *bonzar* 'streche', *bonzălău* 'streche'.

j) Derivate directe: *forfa* 'forfota'.

Derivate cu sufixe: *bozbăì* 'bojbăì'; *forfăì* 'a mişunà'; — *forfotì* 'a fierbe fără multă apă' 'a flecărì, 'a umblà de colo până colo, grăbit şi preocupat' 'a mişunà' *(forfoteală), forfota* (adverb postverbal)[2]); *foşfăì* 'fâşâì'.

k) Derivate cu sufixe: *sforăì* 'forăì' 'a toarce (despre pisică) *(sforăire, sforăit, sforăită, sforăitor, sforăială), sforăeciu,* poreclă dată unuia ce sforăe pe nas, *sforcăì* (ar puteà fi şi *sforă + horcăì); — sfornăesc* 'horcăesc'[3])

Aceste aproape 100 de cuvinte, care s'au născut din trei tulpini, arată în deajuns ce izvor mănos de îmbogăţire sânt pentru limba română onomatopeele.

---

1) *Sfârâì* se aseamănă cu unele onomatopee ale Slavilor, la care întâlnim pe de o parte familia *sviratı* 'a şuerà' (Cihac II, 340), pe de altă parte pe *forkati*, 'schwirren, krauseln' (Cihac II, 110, Berneker Sl. Wb. 287). N'am citat între derivatele româneşti de la tulpina *sfâr*, pe *sfârc*, apoi pe *sfârlă, sfârlează, sfârloagă*, pe care Tiktin (*Dict, rom.-germ.*) le aduce în legătură cu *azvârlì*, dar citează şi n.-grec. φροῦρλα, σβοῦρλος, Kreisel. — Cât despre tulpina *fâş,* —, prin adăogarea unui *s*- protetic, am aveà *sfâş-* care ar fi trebuit să se contopească cu vechea tulpină *sfăş-* din *sfăşià*.

2) Prin contaminare cu *fâlfâì* s'a născut forma *fâlfota* şi *folfota*.

3) Prin părţile Năsăudului se aude forma *sfor* cu înţelesul de 'izvor'. Se poate ca *sfor* să se fi dezvoltat din *izvor* pe cale fonologică; se poate însă ca să fie şi un derivat din ungurescul *forr-ni* 'a izvorî' (*forrás* izvor), dar nu e exclus ca să fie şi un cuvânt onomatopoetic născut din tulpina *sfor-*

BDD-A14604 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 02:07:21 UTC)